

תמצית ההלכה

סיכום קצר וברור של טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומ"ב

הלכות יום הכיפורים | סימן תר"ד – תרכ"ד

הלכות יום הכיפורים

טור ובית יוסף שו"ע ומ"ב

סיכום קצר וברור של טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומ"ב

הלכות יום הכיפורים | סימן תר"ד – תרכ"ד

והבית יוסף דן אם מותר להתענות בערב יו"כ מפני שזה מורה שהוא ירד וחרד מאימת הדין ומפחד ד' והדר גאוונו, או שאסור להתענות בו, ומביא שהתוס' וההגהות מיימוני והטור כתבו שאסור להתענות בו.

פסקי ההלכה

מצוה מן התורה לאכול בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה, והאוכל בערב יוה"כ יש לו שכר כאילו התענה (דבעלמא שכר התענית גדול יותר, דלפום צערא אגרא), ויש לאדם למעט מלימודו בערב יוה"כ כדי לאכול ולשתות.

תענית - אסור להתענות בערב יו"כ אפילו תענית חלום, ואם הוא מתירא לנפשו ורוצה להתענות יתענה עד הסעודה המפסקת, דמן הדין מספיק שיאכל פעם אחת, ואם אינו מתענה כלל בערב יו"כ טוב שיתענה איזה יום אחרי יו"כ, ואם חל ערב יו"כ באחד בשבת ובשבת התענה תענית חלום שצריך למיתב תענית לתעניתיה אחר השבת, יתענה אחרי שיעבור המועד, ולפי הט"ז יו"כ כיפר גם על זה וא"צ להתענות, ומי שהתענית קשה לו יכול לסמוך על זה.

והבית יוסף דן אם מותר להתענות בערב יו"כ מפני שזה מורה שהוא ירד וחרד מאימת הדין ומפחד ד' והדר גאונו, או שאסור להתענות בו, ומביא שהתוס' וההגהות מיימוני והטור כתבו שאסור להתענות בו.

סימן תר"ד

דיני ערב יום הכיפורים

מצוה לאכול בערב יוה"כ והוא קצת כמו יו"ט, עוד מצינו כמה דברים שיש לאדם להכין עצמו ליוה"כ, כגון ע"י עשיית כפרות (תר"ה), בקשת מחילה על עבירות שבין אדם לחבירו טבילה וקבלת מלקות (תר"ו), וכן מתוודים בערב יוה"כ (תר"ז), וכן יבואר מתי צריך להפסיק לאכול בערב יוה"כ (תר"ח), ושמותר להטמין חמין לצורך מוצאי יוה"כ (תר"ט), וחילוקי המנהגים בענין הדלקת נרות ליוה"כ.

סעיף א'

איתא בגמרא (ברכות ח: פסחים ט"ח: יומא פ"א: ר"ה ט.) **תנא ליה חייא בר רב מדפתי, כתיב "ועניתם את נפשתיכם בתשעה בחדש בערב" וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי.** והיינו שכוונת הכתוב שיכינו עצמם בתשיעי לעינוי של העשירי, (ואין הכונה לתשיעי עצמו, דא כתיב "בערב"), והתורה אמרה דין זה בלשון עינוי כדי לומר שהאכילה בערב יוה"כ נחשבת כאילו נצטוו להתענות בתשיעי ונתענה, ומאהבת ד' לישראל לא ציווה להתענות אלא יום אחד בשנה, וגם בו ציווה שיוכלו וישתו תחילה כדי שיוכלו להתענות וכדי שלא יזיק להם העינוי, ואוכלים ושותים ביום זה מפני שאנו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עוונותינו, ומצוה להרבות באכילה ביום זה, כדי להראות שנוח ומקובל עליו יום הכפורים והוא שמח לקראתו, על שניתן כפרה לישראל, דכיון שיום הכפורים עצמו אי אפשר לכבדו במאכל ומשתה כדרך שמכבדים שאר ימים טובים, צריך לכבדו ביום שלפניו. והרא"ש מביא ראיה מכמה מקומות בש"ס שמבואר שהיה מנהגם להרבות בסעודה בערב יוה"כ.

ניתן להשיג את גליונות סיכומי תמצית החודשיים על הדף היומי, משנה ברורה ומוסר (לפי סדר הדף היומי בהלכה), (לפי סדר הלימוד היומי), וכן את מבחני "לדעת" (דף היומי, משנה ברורה, חפץ חיים, ואהבת חסד), בנקודות ההפצה.

וכן ניתן לקבלם במייל 7692282@gmail.com

בנוסף ניתן לקבל במייל סיכומים לפי סדר הלימוד של: חבורת ש"ס, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום.

וכן סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר.

פסקי ההלכה

מצוה מן התורה לאכול בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה, והאוכל בערב יוה"כ יש לו שכר כאילו התענה (דבעלמא שכר התענית גדול יותר, דלפום צערא אגרא), ויש לאדם למעט מלימודו בערב יוה"כ כדי לאכול ולשתות.

תענית – אסור להתענות בערב יוה"כ אפילו תענית חלום, ואם הוא מתירא לנפשו ורוצה להתענות יתענה עד הסעודה המפסקת, דמן הדין מספיק שיאכל פעם אחת, ואם אינו מתענה כלל בערב יוה"כ טוב שיתענה איזה יום אחרי יוה"כ, ואם חל ערב יוה"כ באחד בשבת ובשבת התענה תענית חלום שצריך למיתב תענית לתעניתה אחר השבת, יתענה אחרי שיעבור המועד, ולפי הט"ז יוה"כ כיפר גם על זה וא"צ להתענות, ומי שהתענית קשה לו יכול לסמוך על זה.

מי שנדר שלא לאכול בשר חוץ מביום טוב, מותר לו לאכול בערב יוה"כ, שגם הוא נחשב יו"ט בלשון בני אדם, ואפילו בשחרית מותר, כיון שהמנהג לאכול בשר גם בשחרית ואדעתא דמנהגא נדר, אבל בלילה אסור, ומי שלא נדר בהדיא אלא שנוהג לאכול בשר רק בימים שאין אומרים בהם תחנון, מותר לאכול גם בלילה, אבל לא לפני הלילה אפילו אם התפלל כבר ערבית, ובמקומות שמרבים בסליחות באשמורת, א"כ אינם מחשיבים אותו ליו"ט, ואסור לאכול בשר בלילה.

סעיף ב'

תפילות וסליחות – אין נופלין על פניהם בערב יוה"כ, מפני שנוהגים לעשותו קצת כמו יו"ט, ואין אומרים למנצח מפני שכתוב בו ביום צרה, ולא מזמור לתודה מפני שבזמן הבית היה אסור להקריב בערב יוה"כ שום קרבן הנאכל, שהרי הוא ממעט את זמן אכילתו, ומטעם זה לא יאמר קרבנות, ורק פרשת עולה מותר. וא"א הרבה סליחות קודם עלוה"ש ויש נוהגים להרבות, ויעשה כפי המנהג. ויש מחלוקת אם אומרים אבינו מלכנו, וכתב הרמ"א שמנהג עירו לאומרו רק אם יוה"כ חל בשבת, וגם אז רק בשחרית.

סימן תר"ה

מנהג עשית כפרות

בסימן זה יבואר מנהג הכפרות שנהגו ישראל לעשות בתרנגול בערב יוה"כ, לדעת השו"ע יש למנוע מנהג זה משום דרכי האמורי, ולדעת הרמ"א אין לשנות מנהג זה, והרמ"א והמ"ב מאריכים בפרטי הענין איך לעשותו, וכיצד להזהר בשחיטת הכפרות שלא יבואר ח"ו לאיסור נבילה.

האם עושים כפרות – הטור מביא את מנהג עשית הכפרות, ובבית יוסף הביא שמנהג זה מוזכר במרדכי ובתשב"ץ, אבל הרשב"א מביא שאע"פ שכך המנהג בעירו, ושמע שכל רבני אשכנז עושים כך, וגם רב האי אמר שכך נהגו, מ"מ מנע מנהג זה, וכתב בארחות חיים שהרמב"ן אוסר לעשות כך משום דרכי האמורי, וכ"כ בשו"ע שיש למנוע את המנהג לשחוט תרנגול לכל בן זכר ולומר עליו פסוקים, משום חשש דרכי האמורי. והרמ"א כתב שאין לשנות המנהג לעשות כפרות, ויחשוב שכל מה שעושים לעוף כדוגמת ד' מיתות ב"ד (הזריקה אחר השחיטה היא כעין סקילה, ותפיסת השוחט בצואר והשחיטה והחריכה באש הם כעין שריפה הרג וחנק) היה ראוי לבוא עליו וע"י תשובתו הקב"ה מסלק הגזירה מעליו ונתקיים דוגמתו בעוף הזה (וזה טעם הקרבן הבא על השוגג). ולהלן יבואר סדר הכפרות לנוהגים לעשות כפרות.

נוהגים לקחת **תרנגול** לזכר ותרנגולת לנקיבה, ולמעוברת תרנגול ותרנגולת (דאם הולד נקיבה די בתרנגולת אחת לשתייהן, ואפילו שני בני אדם יכולים לקחת תרנגול אחד אם אין ידם משגת), ויש שלוקחים למעוברת שתי תרנגולות ותרנגול אחד. ובוחרים בתרנגולים לבנים על דרך שנאמר "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו", אך אין לחזור דווקא אחרי לבנים ולשלם עליהם ביוקר, שזה מדרכי האמורי וחק עכו"ם, אלא אם יזדמן לו לבן בקנין שאר תרנגולים יקנה אותו ולא יאמר כלום.

אם אין לו תרנגול יקח אווז או שאר בעלי חיים שאינם ראויים למזבח, וי"א אפילו דגים. וכתב הטור שהיו ששאלו למה לוקחים דווקא תרנגול, אי משום תמורה מאי שנא תרנגול מכל בהמה וחיה, וענה הטור שהתרנגול מצוי יותר מכל בהמה וחיה, ובאמת יש עשירים שלוקחים בעלי קרניים דמות אילו של יצחק, ועוד שאע"פ שבהמה יקרה יותר מצינו שהתרנגול נקרא גבר ועל כן לוקחים גבר תמורת גבר.

יסובב על ראשו את הכפרות ויאמר זה חליפתי זה תמורתי זה כפרתי, ר"ת חת"ך שזה שם מלאך הממונה על החיים.

וכתב הטור שהמנהג במקומו שהש"ץ אוחד את התרנגול ומניח ידו על ראשו ונוטלו ומניח על ראש המתכפר ואומר זה תחת זה זה חילוף זה זה מחולל על זה, ומחזירו עליו פעם אחת ואומר "יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל יוציאם מחשך וצלמות ומסורותיהם ינתק אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו ויצעקו אל ד' בצר להם ממצוקותיהם וישעים ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם יודו לד' חסדו ונפלאותיו לבני אדם נפש תחת נפש", ועושה כסדר הזה ג"פ, ואחר כך מניח ידו על ראש התרנגול כמו סמיכה וסומך עליו ושוחטו לאלתר, דתיכף לסמיכה שחיטה.

זהירות בשחיטת הכפרות – טוב לשחוט את הכפרות באשמורת אחרי הסליחות, וצריך להכין אבוקה דאין שוחטין בלילה אלא לאור האבוקה, ויש מקומות ששוחטים אחרי שחרית, ואם יש צפיפות והשוחטים עייפים ואינם מרגישים בסכין מפני רוב העבודה טוב יותר לשחוט את הכפרות יום או יומיים לפני יוה"כ, כיון שכל עשיית"ה הוא זמן לכפרות, או שיסובבו על ראשיהם מעות, ויחשב להם לצדקה שלא יכשלו באיסור נבילה ח"ו. ומי שיכול ורוצה מצוה מן המובחר יקרא לשוחט לביתו באשמורת, והמנהג בכמה מקומות שהשוחט עובר מבית לבית מחצות עד הבוקר, ונכון שישן לפני כן כדי שלא יתעלה, ויכינו כמה סכינים בדוקים, ויחזרו ויבדקו את הסכין בשעת שחיטה, וכיון שמצוי ששוחטים הרבה עופות בבית אחד, ואין מספיק זמן לבדוק י"ב בדיקות בכוונת הלב, וקרוב שלא ידקדק בבדיקה, לכן עכ"פ אחרי שחיטת העופות של אותו בעה"ב יבדקו את הסכין לפני שילך השליח עם העופות, ואסור לאכול לפני הבירור, ואם נמצא הסכין פגום נטרפו כל העופות של בעה"ב זה. וכתב הרמ"א שיש לשחוט את הכפרות מיד אחרי שהחזירים עליו וסמך ידיו עליהם כדוגמת הקרבן, ויש שכתבו להמנע מזה כדי שלא יהיה נראה כמקדיש קדשים ושוחטם בחוץ, ואחרים כתבו שאין לחוש לזה כיון שהתרנגול אינו ראוי למזבח.

זורקים את בני המעיים על הגגות או בחצר מקום שהעופות יכולים לקחת משם. וכתב הטור שיש קצת ראייה לזה מדברי הגמרא (חולין ק"י, עיי"ש שמובא בנוסח אחר) רמי בר תמרי איקלע למערבא מעלי יומא דכפורי חזא דקא שדו כבדא וכולי"א אזיל שקלינהו משום דהאידינא דהיתרא שכיח טפי.

נהגו לתת את הכפרות לעניים (אם היכולת בידו) כמו שכתוב "וחטאתך בצדקה פרוק וכו'", ועדיף לפדותם בממון לפי שווים ולתת את הממון לעניים כדי שלא יתביישו שיאמרו שנותן להם את עוונותיו, ולא יפדה ממעות מעשר, ואם יודע שהעני לא יתבייש בכך יכול לתת העופות עצמם, דלפעמים הוא נהנה יותר שאינו צריך לטרוח. ויש מקומות שנהגו ללכת לקברות ולהרבות בצדקה, והכל מנהג יפה, ויכול לתת ממעות פדיון הכפרות, ואין להרבות שם בתחניות מלבד מה שמיוסד מהקדמונים, שהרי אין אומרים ביום זה תחנון.

סימן תר"ו

פיוס חבירו בערב יוה"כ

יום הכיפורים הוא זמן תשובה וסליחה ומחילה, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכיפורים. (רמב"ם). אמנם חטא שבין אדם לחבירו, אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, ולכן על האדם לרצות את חבירו לפני יוה"כ אם חטא כנגדו, וכדלהלן.

סעיפים א' ב'

איתא במתני' (יומא פ"ה): **עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו.**

עוד איתא התם (פ"ז) **אמר רבי יוסי בר חנינא כל המבקש ממו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר "אנא שא נא... ועתה שא נא" ואם מת מביא עשרה בני אדם, ומעמידן על קברו, ואומר חטאתי לך' אלהי ישראל ולפלוני שחבלתי בו.**

עוד איתא התם **רב אזיל לפיוסי לרבי חנינא תליסר מעלי יומא דכיפורי. והיכי עביד הכי, והאמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש ממו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים. רב שאני.** וביארו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם שהכונה שמרבו צריך לבקש מחילה יותר מג' פעמים, ורבי חנינא (שהיה ממלא מקומו של רבינו הקדוש) היה רבו של רב, אבל רש"י ביאר רב שאני שהיה מחמיר על עצמו. עוד איתא בגמרא שם ורבי חנינא היכי עביד הכי, והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, רבי חנינא חלמא חזי ליה לרב דזקפיהו בדיקלא, וגמירי דכל דזקפיהו בדיקלא רישא הוי, אמר שמע מינה בעי למיעבד רשותא, ולא איפייס כי היכי דליזיל וליגמר אורייתא בבבל.

פסקי ההלכה

עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שיפייס את חבירו, ואפילו אם לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו, דגם בזה עבר על איסור אונאת דברים, ואף שכל השנה חייבים בזה, מ"מ מי שאין לו פנאי ממתין ליום אחר (אמנם בלאו הניתק לעשה כגזל ואונאה כל שעה מחויב בזה ואסור לו להמתין), ובערב יוה"כ אין להמתין ליום אחר, כדי שיטהר ביוה"כ מכל עוונותיו, (וכמבואר בגמרא יומא פ"ז שבזמן זה היו מבקשים מחילה).

נכון שילך בעצמו לפייס את חבירו, ואם קשה עליו הדבר או שע"י שליח קרוב יותר שחבירו יתפייס, יכול לפייס ע"י שליח.

אם חבירו אינו מתפייס בפעם הראשונה ילך פעם שניה ושלישית, ובכל פעם יקח איתו ג' אנשים ויפייסו במין ריצוי אחר, ומהרמב"ם משמע שבתחילה ילך לבדו לבקש מחילה, ואח"כ ילך ג' עם ג' בני אדם, וכן משמע בירושלמי. ובשעת בקשת המחילה צריך לפרט מה שחטא, אא"כ יודע שחבירו יתבייש מזה, ואם אינו מתפייס בג' פעמים ע"י רבוי האנשים וכו"ל, אינו זקוק לו, (ואם רצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון התורה), וכתב הרמ"א שיאמר אח"כ לפני עשרה שביקש מחילה, כדי לפרסם הדבר שמצידו לא יבצר.

אם הוא רבו צריך ללכת כמה פעמים עד שיתפייס, אפילו אינו רבו מובהק אלא ששמע ממנו דברי תורה.

המבקש מחילה מרבים יחד, אינו יוצא אם יודע שעשה דבר לאיזה יחיד בפרט.

המוחל לא יהיה אכזרי מלמחול, וימחל אפילו אם חטא כנגדו במזיד ובמרד, דכל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, ואם הוא לא ימחל גם לא ימחלו לו, ואם אינו מוחל לטובת המבקש שיכנע ליבו ולא יהיה רגיל בכך, או שמתירא שיגיע לו עצמו נזק אם ימחל, רשאי, אך צריך להסיר מליבו את השנאה כיון שביקש ממנו מחילה, ואם הוציא עליו שם רע א"צ למחול לו, כיון שיש כאלו ששמעו על החשד ולא שמעו על הפיוס, ומ"מ מדרך ענוה למחול גם בזה.

תיקון ענייני ממונות - מי שיש בידו גזל ואונאה וכל דבר הנוגע לממון, יראה לתקן זאת לפני יוה"כ, דגזל מקטרג בראש, ואם יש לחבירו ממון בידו יודיענו אע"פ שחבירו אינו יודע מזה כלל, ועכ"פ יסדר הענין לפני רב ומו"ץ, וישאל את השאלה בשלימות ובאמת, ולא יסמוך על עצמו, כי ליצר הרע יש הרבה היתירים.

אם מת מי שחטא כנגדו מביא י' בני אדם ומעמידם על קברו, והוא יהיה יחף, ואומר חטאתי לאלוקי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו, ויפרט את החטא, והם ישיבו לו מחול לך מחול לך ג' פעמים, (ודין זה הוא אפילו במוציא שם רע, דאמרינן שאם היה חי היה מוחל לו), ואם המקום רחוק יותר מג' פרסאות ישלח שליח והשליח יקח י' אנשים וילך לקברו ויבקש מחילה בשמו, ואם חירפו לאחר מיתה א"צ ללכת לקברו אלא יבקש ממנו מחילה במקום שביישו. ונהגו לבקש מחילה בערב יוה"כ.

מתי צריך לבקש מחילה מאבותיו - מי שקרא לאחד ממזר, י"א שצריך ללכת גם לקברי אבותיו ולבקש מחילה, אבל רבים חולקים וסוברים שיכול לומר שלא חשב שיהיה דבר נוגע גם לאבותיו, אא"כ קראו ממזר בן ממזר, ועיין בחו"מ סימן ת"כ מה הדין אם קראו רשע בן רשע או גנב בן גנב.

סעיף ג'

תקנת קדמונינו וחרם שלא להוציא שם רע על המתים, ואם עבר על כך צריך לעשות תשובה על שעבר החרם.

סעיף ד'

טבילה ומלקות בערב יוה"כ

נוהגים לטבול בערב יוה"כ אפילו מי שאינו זהיר כל השנה בטבילה, ואפילו נערים ובתולות שהם בני מצוות טובלים, וכן נהגו ללקות בערב יוה"כ. אפשר לטבול וללקות מתי שירצה רק שיהיה קודם הלילה, וטוב לטבול לפני מנחה כדי להתוודות אחרי הטבילה, וכן נוהגים, ומקצת נוהגים לטבול אחרי סעודה המפסקת כדי לטבול סמוך ליוה"כ.

לא יברך על הטבילה.

מספיק לטבול פעם אחת בלא וידוי משום קרי, ואותם חסידים ואנשי מעשה הנוהגים תמיד לטבול לקריין כתקנת עזרא, צריכים להזהר להטיל מים קודם ירידתם לטבול, ועכ"פ חולה וזקן בודאי צריכים להזהר בזה, שאם לא יזהרו בזה הם יטמאו יהיו טמאים כשיטילו מים אח"כ, וגם הטלת ט' קבין מועילה אם הוא מצטער בטבילה (ועיין בסימן פ"ח פרטי דיני הטלת ט' קבין), ואף אם טבל בערב ר"ה ולא ראה עוד קרי צריך לחזור ולטבול. וי"א שטעם הטבילה משום תשובה, ולפי זה יש לטבול ג"פ, וכ"כ הרוקח, וכתב הט"ז שנהגו רבים להתוודות במקוה, וכתב הפמ"ג שאין להזכיר השם בגילוי ראש ומים זכים וליבו רואה את הערוה, וכ"ש ברואה ערות חבירו, אלא יאמר אשמתי בלא הזכרת ד', וכתב השעה"צ שכיון שלמעשה לא יזהרו בזה, טוב שלא להתוודות כלל אלא במנחה.

כתב המ"א שאשה ששימשה בתוך ג' ימים לטבילה צריכה לכבד ביתה בחמין לפני טבילה, אא"כ זה סמוך לטבילתה או לוסתה שאז רגילות להתעבר ויש לחוש להשחתת זרע, ורעק"א מפקפק בזה ומצדד שלעולם לא תכבד.

מי שמת לו מת בין ר"ה ליוה"כ ואפילו בערב יוה"כ ממש, מותר לו לרחוץ אפי' בחמין וכן ולטבול אפי' בחמין בערב יוה"כ שעה או שתיים קודם לחשיכה, דיוה"כ דינו כרגל המבטל גזירת שבעה, ואע"פ שכל השלושים נהגו שלא להתרחץ, טבילת מצוה מותר, וממילא מותר גם לרחוץ כדי שלא תהיה חציצה בטבילה.

סימן תר"ז

וידוי

כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא תעשה, אם עבר על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישבו מחטאו חייב להתוודות לפני הקל ברוך הוא וכו'. והכל חייבים להתוודות לפני ד' ביום הכיפורים. (רמב"ם הלכות תשובה). וקבעו חכמים להתוודות ט' וידויים ביום הכיפורים, וידוי אחד בערב יום הכיפורים, וכדלהלן.

סעיף א'

וידוי בערב יוה"כ

איתא בגמרא (יומא פ"ז): **תנו רבנן מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשכה, אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בסעודה. ואף על פי שהתודה קודם שאכל ושתה מתודה לאחר שיאכל וישתה, שמא אירע דבר קלקלה בסעודה. ואף על פי שהתודה ערבית, יתודה שחרית, שחרית, יתודה במוסף, במוסף, יתודה במנחה, במנחה יתודה בנעילה.** וביארו הראשונים שהוידוי לאחר שיאכל וישתה היינו הוידוי שמתוודה בערבית, והרמב"ן כתב שהכונה שיתוודה סמוך לכניסת יוה"כ כדי שיכנס ליום בתשובה ושמא חטא בסעודה, וביוה"כ חוזר ומתענה בערבית ושחרית ומוסף ומנחה ונעילה, שמא אירע לו דבר עבירה כל היום, דיוה"כ מכפר בסופו עם חשיכה. וכתב הבית יוסף שהעולם לא נהגו כדבר הרמב"ן.

עוד איתא התם **והיכן אומרו, יחיד אחר תפלתו, ושליח צבור אומרו באמצע.**

פסקי ההלכה

צריך להתוודות במנחה לפני אכילת סעודה המפסקת, שמא יארע לו קלקול בסעודה ולא יוכל להתוודות אח"כ, וי"א שצריך להתוודות גם

אחרי האכילה לפני חשיכה, ונכון להחמיר כדעה זו, וכן נהגו בזמננו שאומרים אז תפילה זכה.

מתי אומרים וידוי – יחיד אומר את הוידוי (גם ביוה"כ) אחרי שגמר תפילתו לפני אלוקי נצור, והש"ץ אומרו ביום כיפור בתוך התפילה וכוללו בתוך הברכה האמצעית, אבל במנחה של ערב יוה"כ אין אומרים וידוי בחזרת הש"ץ.

סעיפים ב' ג'

נוסח הוידוי ואם מפרט החטא

איתא בגמרא (יומא פ"ז): **בענין הוידוי מאי אמר, אמר רב אתה יודע רזי עולם, וכו'. אמר רב זוטרא לא אמרן אלא דלא אמר אבל אנחנו חטאנו, אבל אמר אבל אנחנו חטאנו תו לא צריך.** וכתב הטור שעיקר הוידוי הוא לומר "אבל אנחנו חטאנו", אלא שנהגו לומר גם שאר דברים כגון מה נאמר לפניך ואתה יודע רזי עולם ועל חטא ועל חטאים ואלוקי עד שלא נוצרתי, ובאשכנז נוהגים לומר על חטא על סדר א' ב', ומפרטים בו החטאים, וכ"כ רם עמרם גאון, וכ"כ הרמב"ם, ובספרד אין נוהגים לאומרו.

עוד איתא בגמרא (שם פ"ז): **וצריך לפרוט את החטא, שנאמר וכו', דברי רבי יהודה בן בבא. רבי עקיבא אומר "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה".** וכתב הבית יוסף דמשמע שהלכה כר"ע, דהא קיימא לן הלכה כר"ע מחבירו, אמנם הרמב"ם פסק כרבי יהודה בן בבא, וכן דעת רבינו יונה והמרדכי והכלבו שצריך לפרט את החטא, (וכתב הכלבו שהש"ץ לא יפרט שום חטא, שהרי הוא מתודה על העם ואיך יטיל חטא פרטי על כלל הציבור, ומהטור לא משמע כדבריו). ומהרי"ף והרא"ש משמע שהלכה כר"ע, וכתב הבית יוסף שהלכה כדבריהם, ומ"מ אם רצה לפרט החטא הרשות בידו, דר"ע לא אסר לפרט החטא, רק אמר שאשרי מי שאינו מפרט החטא, ועוד י"ל שר"ע מדבר לא לפרט החטא בקול רם, אבל בלחש שפיר דמי, דאכתי הוא "כסוי חטאה".

עוד איתא בגמרא (שם פ"ז): **אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב, וכי מטא שליחא דצבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו קם מיקם.** ומכאן למדו הגאונים והראשונים שצריך לעמוד בוידוי, וכתב הר"ן דמשמע מהכא שהצבור חייבים לומר הוידוי עם הש"ץ.

פסקי ההלכה

כשמתודה בקול רם א"צ לפרט את החטא ודי לומר חטאתי, ואם רצה לפרט, אם החטא מפורסם לרבים הרשות בידו, מכמה פוסקים משמע שאפילו בעבירות שבין אדם למקום יכול לפרט, ובגר"א מבואר שבבין אדם למקום אסור, ובבין אדם לחבירו מותר לכו"ע. ואם החטא אינו מפורסם לרבים אסור לפרט את החטא, ומשמע שהדין כן אפי' בחטא בין אדם לחבירו (ואף שמפרטים בעל חטא, שאני התם שכולם אומרים אותו נוסח), אבל בלחש נכון לפרט את החטא אפילו בחטא מפורסם, כדי שיתבייש יותר, ודעת הרמב"ם שבבין אדם לחבירו מותר לאומרו בקול רם אף באינו מפורסם, ונכון לעשות כך.

צריך להתוודות מעומד שזה יותר דרך הכנעה ומתודה בלב שלם, ויעמוד עד אחרי על חטאים שאנו חייבים עליהם ד' מיתות ב"ד, ואף שיוצא ידי חובה באמירת חטאנו, מ"מ גם מה שמוסיף הוא בכלל הוידוי. וטוב לכתחילה שישחה כמו במודיים, ואם קשה עליו הדבר די שיכוף מעט את ראשו,

ובפרט ביוֹדֵי השני שחזר ואומר עם הש"ץ. ולא ישען על דבר באופן שאם ינטל אותו דבר הוא יפול, ואם סמך צ"ע אם יחזור ויתודה.

אם התודה בעצמו בלחש, לדעת השו"ע א"צ לחזור ולהתוודות, אבל יעמוד בזמן שהש"ץ מתודה וישמע את הש"ץ כמו בשאר חזרת הש"ץ. ודעת הרמ"א שצריך לחזור ולהתוודות עם הש"ץ, וכן המנהג בזמננו.

עיקר הוֹיֵדִי הוא אמירת אבל אנחנו חטאנו. וצריך לומר גם עוינו פשענו כדי להתוודות גם על מזידות ומרד. וי"א שגם אשמנו יש לצרף לעיקר וידוי. ונהגו לומר גם שארי דברים, כגון מה נאמר לפניך וכו', ואתה יודע רזי עולם, ועל חטא.

בעל חטא צריך לומר בסתר ובגלוי, בשגגה ובזדון, כדי להקדים את הקל לחמור, ובמטה אפרים מסיק שאין לשנות מהנוסח הכתוב בסידורים.

אין לדבר בשעת הוֹיֵדִי אפילו באמירת על חטא, ואם שומע קדיש או קדושה יענה אפילו באמצע אמירת אשמנו.

כשמזכיר החטא יכה על ליבו, כאומר אתה גרמת לי שאחטא.

סעיף ד'

האם יחזור ויתודה ביו"כ אחר

איתא בגמרא (שם פ"ו:) **תניא עבירות שהתודה עליהם יום הכפורים זה אינו מתודה עליהם יום הכפורים אחר, ואם לא שנה בהם והתודה עליהם עליו הכתוב אומר "ככלב שב על קיאו". רבי אליעזר בן יעקב אומר כל שכן הרי זה משובח, שנאמר "כי פשעני אני אדע וחטאתי נגדי תמיד".** ופסקו הרמב"ם הרוקח כרבי אליעזר בן יעקב. וכן מבואר מדברי הרא"ש והרמב"ם. והרי"ץ גיאת כתב שאין לחזור ולהתוודות בשנה אחרת, אלא אם גנב או גזל והתודה עליהם בשנה שעברה, יאמר במקום גנבתי, געלתי בדרכי, שהוא דרך כלל, וכן בכל הפרטים יש לשנות בענין זה כשיצטרך, והני מילי כשמתפלל בינו לבין עצמו אבל כשאומר עם הצבור אין לחוש, שא"א שלא יהא אחד מן הציבור שגנב או גזל.

פסק ההלכה - עבירות שהתודה עליהם ביו"כ שעבר ולא חזר ועבר עליהם, מ"מ יכול לחזור ולהתוודות עליהם, ובגמ' איתא שהחזר ומתוודה הרי זה משובח. וכן בבין אדם לחבירו כגון בגניבה וגזילה וכדומה אף שהחזיר את הגזילה וחבירו מחל לו, חוזר ומתוודה לעולם, כיון שחטא גם בין אדם למקום, אבל אם הקניט את חבירו בדברים או עני המהפך בחררה, י"ל שאחר שביקש מחילה והתודה ביו"כ ראשון א"צ לחזור ולהתוודות ביו"כ אחר, ואפשר שגם ביו"כ זה א"צ להתוודות.

סעיף ה'

איתא בגמרא (שם פ"ז:) **תניא יום הכפורים עם חשכה מתפלל שבע ומתודה וחותר ביוֹדֵי** (ואינו חותר מקדש ישראל אלא הקל הסולחן. רש"י), **דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים מתפלל שבע ואם רצה לחתום ביוֹדֵי חותר.** ונחלקו הראשונים אם מדובר דווקא על נעילה או גם על שאר התפילות, ומרש"י משמע שגם במנחה של ערב יו"כ יכול לחתום, ומנהג העולם שלא לחתום ביוֹדֵי במנחה של ערב יום הכפורים. וכתב הטור שמוטב שלא לחתום כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא.

פסק ההלכה - אין חותרים את הוֹיֵדִי בברכת ברוך אתה ד' הקל הסולחן אפילו כשמתודה בתפילה.

אחרי אלוּקֵי עד שלא נוצרתי שהוא ג"כ כעין וידוי יאמר אלוּקֵי נצור. אותם האומרים יהיו לרצון מיד אחרי התפילה לפני אמירת התחנונים, יאמרוהו לפני אלוּקֵינו ואלוּקֵי אבותינו תבוא לפניך וכו'.

במנחה של ערב יו"כ אין אומרים וידוי בחזרת הש"ץ (דהש"ץ אומר וידוי באמצע התפילה, ובערב יו"כ אין לאומרו אלא אחר התפילה, וגם בגלל שכל אמירתו היא שמא יארע אוס באכילתו, ולזה די במה שאמר בלחש, וי"א שאפשר להוסיף על ברכת המרבה לסלוח, ורב עמרם והמרדכי כתבו שהש"ץ אומר וידוי במנחה אחר התפילה כמו יחיד, כדי להוציא את מי שאינו בקי), ואין אומרים אבינו מלכנו, וכ"ש שאין אומרים תחנון.

סעיף ו'

קבלת מלקות - אחרי מנחה כל הקהל לוקים ל"ט מלקות, כדי שיתנו לב לשוב מעבירות שבידם, ונהגו שהנלקה אומר וידוי ג"פ אשמתי בגדתי וכו' בזמן המלקות, והמלקה אומר והוא רחום יכפר עוון ג"פ שהם ל"ט תבות, ונהגו להלקות ברצועה כל דהו, ולוקים רק מכות קלות, דאינו אלא זכרון למלקות, ויקח רצועה של עגל, והנלקה לא יעמוד ולא ישב אלא יהיה מוטה פניו לצפון ואחוריו לדרום, וי"א דה"ה איפכא והקפידא היא רק שלא יהיה אחוריו למזרח או למערב שהשכינה שם, אבל הט"ז כתב שצריך שפניו יהיו דווקא לצפון, וכן נוהגים.

יו"כ אינו מכפר אלא לשבים המאמינים בכפרתו.

סימן תר"ח

אכילה בערב יום הכיפורים ודיני תוכחה

צריך להוסיף מחול על הקודש ביו"כ בין לענין איסור מלאכה בין לענין איסור אכילה ושתייה. ובסימן זה יבואר זמן התוספת, האם צריך למחות ביד מי שאוכל ושותה בזמן התוספת (וכן שאר דיני תוכחה על עבירות), והאם מי שסיים אכילתו מוקדם מותר לו לאכול עד זמן התוספת.

סעיף א'

תוספת יום הכיפורים

איתא בגמרא (יומא פ"א.) **"וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש", יכול יתחיל ויתענה בתשעה, תלמוד לומר בערב. אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד, מתחיל ומתענה מבעוד יום, מכאן שמוסיפין מחול על הקודש. ואין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב.**

דעות הראשונים - שיטת הרי"ף והרא"ש שדין תוספת יו"כ נאמר בין לענין עינוי בין לענין מלאכה, אבל מדברי הרמב"ם נראה שאין דין תוספת אלא לענין עינוי, אבל לענין מלאכה אין דין תוספת לא ביו"כ ולא בשבת, והמגיד משנה מבאר את דברי הרמב"ם, ומ"מ כתב ששאר הראשונים חולקים עליו. וכתב הרא"ש שזמן התוספת הוא קודם בין השמשות, דבבין השמשות מחויב לפרוש מספק גם בלי דין תוספת, עוד כתב שאין די בתוספת כל דהו, אך לא נתברר שיעורו, וצריך לפרוש קודם בין השמשות מעט.

פסק ההלכה - מפסיקים לאכול קודם בין השמשות, מפני שמצות עשה להוסיף מחול על הקודש (אך אין בזה כרת, וגם ביציאת יוה"כ צריך להוסיף), ואין שיעור לתוספת זו. והנה שיעור בין השמשות שיעורו כדי מהלך אלף וחמש מאות אמה, שזה בערך רבע שעה, ויוסיף מעט או הרבה לפני זמן זה, ועיין בסימן רס"א מהו שיעור התוספת. לשיטת השו"ע בין השמשות הוא לפני צאת הכוכבים, כשיטת ר"ת, ולדידיה שיעור התוספת עם בין השמשות הוא כמעט חצי שעה לפני צאת הכוכבים, אך כבר נתבאר בסימן רס"א שהרבה ראשונים (והגר"א מסכים לשיטתם) חולקים וסוברים שבין השמשות מתחיל מיד אחרי תחילת השקיעה, והיינו משעה שהחמה נכסית מעיינינו, וצריך להוסיף מחול על הקודש לפני השקיעה, ועיין בסימן רס"א ס"ק כ"ג שהמחמיר לפרוש חצי שעה או לפחות שליש שעה לפני השקיעה אשרי לו.

סעיף ב'

דיני תוכחה

איתא בגמרא (ביצה ל.) **הני נשי דשקלן חצבייהו ואולן ויתבן אפומא דמבואה, ולא אמרינן להו ולא מיד, אלא הנוח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.** והני מילי בדרבנן, אבל בדאורייתא לא. ולא היא, לא שנא בדאורייתא ולא שנא בדרבנן לא אמרינן להו ולא מיד, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מיד.

פסקי ההלכה

נשים האוכלות ושותות עד שחשיכה ואינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקודש אין מוחין בידן כדי שלא יבואו לעשות בזדון, ואם הן אוכלות בבין השמשות יש למחות בהן בכל גוונא, דכמפורש בתורה דמיא שזה ספק כרת, וכן בכל איסור שאינו מפורש בתורה, אפ"ל אם הוא איסור דאורייתא וברור שלא יקבלו ממנו, וכן אם אחזו במנהג גרוע להקל בפרהסיא ואינו מפורש בתורה לאיסור, אומרים מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, אמנם כתב התשב"ץ שזה דווקא כשהרבה שוגגים בזה, אבל בדבר שרק מיעוט שוגגים בזה מצוה להוכיחם אף אם יבואו להיות מזידין, כדי להזהיר אחרים שלא יכשלו. עוד כתב שמורה הוראות שהזהיר את העם והם לא הוזהרו, עליו נאמר "ואתה את נפשך הצלת". ואם יש ספק אם יקבלו ממנו צריך למחות אפילו במילי דרבנן, ובכל זה אין חילוק בין רבים ליחיד.

דבר המפורש בתורה, וכן דבר שאינו מפורש אבל הם יודעים שהדבר אסור, צריך למחות אפילו אם ברור לו שלא יקבלו ממנו (אך י"ל שאינו נענש אם לא מיחה. וי"א שאינו חייב למחות. בה"ל), ובי"ד או מי שיש בידו לענוש עונשים אותם עד שיפרשו, אך כשיש חשש סכנה א"צ למחות, ואם יודע שאין דבריו נשמעים לא יוכיחם ברבים אלא פעם אחת אולי ישמעו או כדי שלא יהיה להם פתחון פה, ומכאן ואילך כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, אבל ביחיד חייב להוכיחו ולהרבות בתוכחה עד שיהיה הדבר קרוב שיכנו או יקללנו, בעבירה שבסתר יוכיחנו בסתר, ובעבירה שבגלוי יוכיחנו מיד כדי שלא יתחלל שם שמים, וי"א שדי שהחוטא ינזוף בו, ומכאן ואילך אסור להוכיחו דכתיב "אל תוכח לץ פן ישנאך", ויש לסמוך על זה. ובספר חסידים כתב שאין להוכיח ביחיד אלא איש את אחיו שליבו גס בו, אבל אם הוא איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום בו אין להוכיחו. וי"א שהיכא שאין בידינו כח להפריש את החוטאים אין חיוב להוכיחם, כיון שידוע שלא יקבלו, וי"א שאף שאינו נתפס בחטאם מ"מ חייב להוכיחם.

אלו שפרקו עול לגמרי, כגון מחללי שבת בפרהסיא או אוכלי נבילות להכעיס, יצאו מכלל "עמיתך" ואין חיוב להוכיחם, וצ"ע מה הדין באוכל נבילות לתיאבון ומחלל שבת שלא בפרהסיא.

לעולם ידור אדם במקום רבו כשמקבל תוכחתו, ובלו הכי אל ידור שם משום מוטב שיהיו שוגגים.

סעיף ג'

אכילה אחרי סעודה המפסקת - לדעת השו"ע מותר לאכול בעוד היום גדול אחרי סעודה המפסקת, כל זמן שלא קיבל עליו תענית. ואם קיבל עליו נאסר גם ברחיצה וסיכה ובפרט במלאכה. וי"א שהמנהג שאסור לאכול אחרי שסיים אכילתו, דזה שמפסיק הוי כאילו קיבל התענית בפה, ולכן נכון שלפני ברכת המזון יאמר בפירוש שאינו מקבל תענית, ועכ"פ יחשוב זאת בליבו.

קבלת התענית מועילה מפלג המנחה ולמעלה, אבל לפני כן לא מהני אף אם קיבל בפירוש את התענית, אבל אם קיבל על עצמו סתם שלא לאכול עוד, והיינו שלא אמר שמקבל התענית עליו, דזה אינו שייך אלא מפלג המנחה, אלא אמר בסתמא שמקבל עליו שלא לאכול עוד, זה מהני אפילו בשאר ימות השנה מחצות ואילך וצריך לקיים נדרו, כמבואר בסימן תקס"ב, אכן בזה אינו אסור אלא באכילה ולא ברחיצה ומלאכה. וקבלה בלב אינה קבלה כמבואר בסימן תקנ"ג עיי"ש דינים נוספים.

סעיף ד'

אין לאכול בערב יוה"כ אלא מאכלים הקלים להתעכל, כדי שלא יהיה שבע ומתגאה כשיתפלל. ואין אוכלים דברים המחממים את הגוף כבשמים וכרכום ויין טוב בסעודה המפסקת, כדי שלא יבוא לידי קרי, וביו"כ אסור לטבול, ודברים המרבים זרע כמו מאכלי חלב חמים היה ראוי שלא לאוכלם כל היום, אך העולם נוהגים לאוכלם בשחרית, ובסעודה המפסקת נהגו לאכול בשר שהוא עיקר הסעודה, ויאכלו דווקא בשר עוף, ובפמ"ג משמע שבזמנינו המנהג לאכול עוף בשחרית. וחלב המעורב בתבשיל או תה עם חלב, אפשר שהחלב בטל ברוב לענין זה. ויש להזהר גם משום וביצים, שהם מרבים זרע. ולא יאכל שומשמן מפני שמעלה גרה, ואם אכל הרבה לא ישים אצבעו בפיו להקיא ביוה"כ, שמא יבלע קצת מהקיא. ולא ישתכר בסעודה המפסקת, ולא יאכל אכילה גסה, וגם בסעודת שחרית יש להזהר מזה.

סימן תר"ט

הטמנת חמין בערב יוה"כ - לדעת השו"ע מותר להטמין חמין בערב יוה"כ עבור מוצאי יוה"כ, מפני שהוא מכין חול לצורך חול. ולדעת הרמ"א אין לעשות כך מפני שנראה שזה מתבשל בתנור לצורך חול, ואפילו קודם חצות אין לעשות כך, ולאחר חצות אפשר דאיסורא נמי איכא. ובדה"ח כתב שכל זה במטמין לצורך אכילה במוצאי יוה"כ, אבל במטמין שלא לצואי יוה"כ, כגון במדיניות שעושים פאווידלע ועושים הרבה בפעם אחת שצריכים זמן רב ושורק פי התנור בטיט, מותר להטמין בערב יוה"כ אפילו אחר חצות, ואפילו אם רוצה לאכול מזה במוצאי יוה"כ מותר, אמנם לטעמא דהב"ח גם באופן זה אין נכון לעשות אלא לפני חצות. ובכל גוונא אם עבר והטמין א"צ להמתין במוצאי יוה"כ בכדי שיעשה.

סימן תר"י

הדלקת נרות ליום הכיפורים

בכל שבת ויו"ט מצוה להדליק נרות לכבוד ולעונג היום, וביו"ט כ"ג יש לכבדו בכסות נקיה ובהדלקת נרות, וכן נהגו לעשות בבית הכנסת, אבל בבית יש מקומות שנהגו להמנע מכך. ובסימן זה יבוארו חילוקי מנהגים בזה, והיכן מדליקים לכו"ע, ומה יעשו ביו"ט שחל בשבת.

סעיפים א' ב'

איתא במתני' (פסחים נ"ג): **מקום שנהגו להדליק את הנר בליל יום הכיפורים מדליקין, מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין.** ובגמרא **תנא בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק, שניהם לדבר אחד נתכוונו** (להפריש מתשמיש המטה, האומר להדליק, מפני שאסור לשמש מטתו לאור הנר, והאומר שלא להדליק מפני שרואה אותה ומתאוה לה).
עוד איתא בגמרא **תני תנא קמיה דרבי יוחנן רבי שמעון בן אלעזר אמר יום הכיפורים שחל להיות בשבת אף במקום שאמרו שלא להדליק מדליקין, מפני כבוד השבת, עני ר' יוחנן בתריה וחכמים אוסרים.** ובירושלמי משמע שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר, וכן פסק הרמב"ם.

פסק ההלכה- מקום שנהגו להדליק נר בליל יו"ט, מדליקים אף בחדר משכבו, וי"א שבמקום כזה יברך על ההדלקה אשר קדשנו וכו', כיון שהוא חייב להדליק כמו בשבת משום שלום ביתו, וכתב הרמ"א שכך המנהג במדינות אלו. (וי"א שלא יברך, דאם יש שנהגו שלא להדליק א"כ ליכא מצוה, ואין מברכים על מנהג). ומקום שנהגו שלא להדליק אף בבית אין מדליקין, (ושני המקומות כוונתם לבטל תשמיש, ונהגו כך אפי' בנדה משום הרהור). ומבואר בירושלמי שהמנהג להדליק חשוב יותר, ונ"מ שעיר חדשה ראוי לנהוג בה להדליק. ואם יש לו נר דולק בבית חייב להדליק בחדר ששוכב שם אף במקום שנהגו שלא להדליק, והמ"א מיישב למה לא נוהגים כך, וכתב דמ"מ ראוי להחמיר, ואם אשתו נדה יש להקל, ומ"מ במקום שנהגים להדליק בודאי צריך להדליק גם בחדר זה.

יוה"כ שחל בשבת חייבים כולם להדליק נר, ומברכים עליו להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים, וי"א שלא לברך, ובמדינות שאין מנהג קבוע לזה בודאי יותר טוב להנהיג שלא לברך.

סעיפים ג' ד'

באלו מקומות כולם נוהגים להדליק

איתא במתני' (שם) **ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי החולים.**

בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי החולים מדליקים בכל מקום, ולכו"ע אין לברך על הדלקה זו, וצ"ע למה לא יברך כשמדליק ע"ג החולים. ונוהגים בכל מקום להרבות נרות ולהציע בגדים נאים בבית הכנסת, דכתיב "לקדוש ד' מכוּבד" ואמרו חז"ל שהפסוק מדבר על יוה"כ, וכיון שא"א לכבדו באכילה ושתייה יש לכבדו בכסות נקיה ובנרות. ויש לעשות פתילות עבות כדי להרבות אורם.

אין מקבלים שעוה ממזמור לעכו"ם שנדב לבית הכנסת, וע"ע בדין זה בסימן קנ"ד, ואם יש חשש איבה וכ"ש משר מקבלים, וצ"ע.

נוהגים להדליק נר לכל אחד גדול או קטן (ועכשיו נוהגים להדליק רק הנשואים), ואין להדליק נר לאשה. וכן נוהגין להדליק נר נשמה לאביו ואמו שמתו כדי לכפר עליהם, וכן נכון לעשות. (רמ"א). ומשמע דסגי בנר אחד לאביו ואמו. ואם כבו נרות אלו אין לומר לנכרי שיחזור וידליקם, ואפילו לרמזו אסור, ומצוה עושה שמשאיר את הנר מכוּבד. מי שכבה נרו ביו"כ ידליקנו במוצאי יוה"כ ויניחנו לדלוק עד שיגמר, ויקבל עליו שכל ימיו לא יכבה את הנר במוצאי יוה"כ לא הוא ולא אחר. ונהגו לקחת נכרי לשמור את הנרות שלא יבואו ח"ו לידי דליקה, אך יש למחות ביד האומרים לו לכבות או להדליק אפילו אם אמרו לו מערב יו"ט (ולענין קבלת השעוה הנוטפת, אם אמר מערב יוה"כ והשעוה שייכת לצדקה אין להחמיר בזה), ואף אם מדליק מעצמו צריך למחות בידו כיון שהוא עושה בשביל ישראל, ובמטה אפרים מותר בזה, ואפשר דאירי כשאינו נהנה ממנו אח"כ, וצ"ע. ומאחר והעולם מקפידים אם כבה נרם, ראוי למוסרו לשמש ולא לעקוב אחרי הנר, ומה שנשאר ישאיר לבית הכנסת, ובאמת א"צ לחשוש אם נכבה הנר, כיון שמצוי שהוא נכבה מהרוח או מהחום. ח"א.

י"א שיש לפרוס מפה על השלחנות ביוה"כ כמו בשבת.

יש שנהגו **ללבוש בגדי פשתן לבנים נקיים** ביוה"כ דוגמת מלאכי השרת, וכן נוהגים ללבוש את הקיטל שהוא לבן ונקי, וגם הוא בגד של מתים ועי"ז יהיה ליבו נכנע ונשבר, וגם אבל תוך י"ב חודש לאביו ולאמו או תוך ל' לשאר קרובים יכול ללוּבשו, ויש מקומות שנוהגים שאבל אינו לובשו. ואין להכנס לבית הכסא עם קיטל שהוא מיוחד לתפילה, אבל להשתין בו מים מותר. ונוהגים שגם הנשים לובשות בגדים לבנים ונקיים, אבל לא יקשטו עצמן בתכשיטים כמו בשבת ויו"ט, מפני אימת הדין, ואין נוהגות ללבוש קיטל.

כתיב "אך בעשור לחודש השביעי הזה יום הכיפורים הוא, מקרא קודש יהיה לכם, ועיניכם את נפשותיכם, והקרבתם אשה לד', וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, כי יום כיפורים הוא לכפר עליכם לפני ד' אלוקיכם". ומבואר בפסוק זה כמה מענייני היום: א' איסור עשית מלאכה. ב' מצות עינוי. ג' היות יום זה יום כפרה. ובסימנים הבאים (תרי"א – תרי"ח) יבוארו פרטי איסור עשית מלאכה ודיני ה' העינויים שמתענים בהם ביוה"כ, ואח"כ (תרי"ט – תרכ"ד) יבוארו סדרי התפילות ביום קדוש זה.

סימן תרי"א

איסורי יום הכיפורים

סעיף א'

איתא במתני' (יומא ע"ג): **יום הכיפורים אסור באכילה ובשתייה וברחיצה ובסיכה ובעילת הסנדל ובתשמיש המטה.** אמנם איתא בגמרא (ע"ד) **שאין ענוש כרת אלא אוכל ושותה ועושה מלאכה בלבד.** והגמרא (ע"ד: ע"ז). מביאה מקורות לכל איסורים אלו.

דעות הראשונים- דעת הרמב"ם והר"ן שגם שאר עינויים דאורייתא, ודעת ר"י וריב"א שהדרשות הם אסמכתא בעלמא, כדמצינו שהקילו בהם לענין כמה דברים (והר"ן מתרץ שאינם בכלל עינוי דקרא, אלא הם נלמדים מרוביא ד"שבתון", ומסרן הכתוב לחכמים, והם הקילו כפי מה שראוי והתירו כל דבר שלא נעשה לתענוג, אך הקשה הר"ן מהא דאיתא בגמרא (ע"ח:) התינוקות מותרים בכולם חוץ מנעילת

הסנדל, והרי זה נעשה לתענוג, ובאיסור דאורייתא נאמר "לא תאכלום" וקרי ביה לא תאכלום להזהיר גדולים על הקטנים. ותיריך הבית יוסף שכיון שאין איסורים אלו מפורשים בפסוק, והכתוב מסרם לחכמים, ראו חכמים שלא לחנכם בדברים אלו, כיון שזה רביתיה דינוקא).

פסק ההלכה - יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר (שהרי מבואר בגמרא (יומא פ"א:) שמפסיקים מבעוד יום), והוא אסור במלאכה ואכילה ושתייה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המיטה, ואין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה, ושאר הדברים הנ"ל י"א שהם אסורים מדאורייתא, וי"א שהם אסורים מדרבנן, ונ"מ לענין ספק, ולמעשה ראוי להחמיר. ולענין רחיצה נחלקו גם אם רק רחיצת כל גופו או רובו היא דאורייתא, או שגם מיעוט אסור מדאורייתא.

סעיף ב'

עונש על מלאכה ביוה"כ

איתא במתני' (מגילה ז:) **אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת**. עוד איתא בגמרא (כריתות י"ג:) **אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום הכפורים, וכו', אלא דרפרם בדווא היא**.

וכתב הסמ"ג שלמסקנת הגמרא אין הלכה כרפרם, וכן כתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והטור שיום הכפורים צריך עירובי תחומין ועירובי חצרות ושיתופי מבואות כשבת.

פסק ההלכה - מלאכה שחייבים עליה בשבת חייבים עליה ביוה"כ, אלא שבשבת זדונו בסקילה וביוה"כ בכרת, וגם האידנא שאינו נוהג דיני נפשות יש נ"מ לענין חובל בחבירו, שבשבת פטור מתשלומין משום קים ליה בדרכה מיניה ואפילו בשוגג, וביוה"כ חייב. וכל דבר שבשבת פטור אבל אסור ה"ה ביוה"כ. וכל דבר שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביוה"כ. ויש דין עירוב ואיסור הוצאה ביוה"כ, וכן יש איסור מחמור, ומערבים עירובי חצרות ותחומין בפת, כיון שהיא ראויה לקטנים שאינם מתענים.

איתא בגמרא (שבת ק"ד:) **אמר רב הונא יום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק**. וכו'. **אמר רבי יוחנן יום הכפורים שחל להיות בשבת מותר בקניבת ירק**. **תניא כוותיה דרבי יוחנן וכו' מפצעין באגוזים, ומפרכסין ברימונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש**. אמנם איתא התם (קט"ו.) **דבי רב יהודה מקנבי כרבא, דבי רבה גרדי קארי, כיון דחזא דהו קא מחרפי, אמר להו אתא איגרתא ממערבא משמיה דרבי יוחנן דאסיר**. ורבא אמר זאת בשם רבי יוחנן כדי שיקבלו זאת ממנו, ואף שהלכה כרבי יוחנן, כיון שרבא החמיר על אנשי ביתו נהגו העולם להחמיר, וכן דעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם להחמיר.

מהי קניבת ירק - רש"י מבאר שקניבת ירק הכונה לניתוק העלים מן הקלחים כדי להשוותם שיהיו מוכנים לחותכם, ולרמב"ם הכונה להסיר העלים המעופשות ולקצץ השאר ולתקן אותו לאכילה, והמגיד משנה כתב בשם הרמב"ן והרשב"א שהכונה להדחת ירק.

פסק ההלכה - התירו לקנב ירק (י"מ לנתק או לחתוך את העלים מהקלחים התלושים, והתר זה הוא גם בירק שאינו נאכל כמות שהוא חי, וי"ל שאף שהוא מוקצה התירו, ודלא כהמ"א. וי"מ שהכונה להדיח את הירק ולפצוץ אגוזים ואף להוציא את המאכל מתוך הקליפה, והיינו מזמן מנחה

קטנה ולמעלה) (אבל קודם לכן נראה כמתקן לצורך היום), ואף שהוא טורח בשביל חול התירו כדי שלא יצטרך לתקן הכל בערב ותהא נפשו עגומה עליו, ואם יש לו רק מעט ירק או אגוזים וא"צ לזה זמן מרובה, יש לו לאחר הדבר עד סמוך לחשיכה כדי שיהיה סמוך לסעודת הערב. ואם יוה"כ חל בשבת לא התירו כדי שלא יעשה כך בשאר שבתות השנה לצורך הלילה. והאידנא שהתחילו לעשות דברים אלו באיסור קודם המנחה, נהגו לאסור דברים אלו אף אחרי המנחה. ואיתא בירושלמי שמותר לומר לנכרי לבשל לצורך אחר התענית, והפוסקים לא העתיקוהו, ואפשר שטעמם שכיון שאסרו קניבת ירק גם זה אסור.

הצלה מן הדליקה - אם נפלה דליקה ביום הכיפורים מותר להציל מזון סעודה אחת, כדי שיוכל לאכול במוצאי יוה"כ ולא יצטרך להמשיך להתענות, ושאר דיני דליקה ביוה"כ דינם כפי שנתבאר בסימן של"ד לענין שבת.

נהגו שהתינוקות משחקים באגוזים על השלחן, ואין למחות בידם אפילו קודם המנחה, אבל על הקרקע אסור, דאתו לאשוויי גומות.

סימן תרי"ב

איסורי אכילה ושתייה ושיעורם

אף שאסור מן התורה לאכול ולשתות ביוה"כ אפילו כל שהוא, מ"מ חיוב כרת וחטאת הוא רק לאוכל ושותה בשיעור מסוים, ונ"מ בזה לחולה שאם הוא יכול יש להאכילו פחות פחות מכשיעור. ובסימן זה יבואר מהו שיעור אכילה ושתייה לחיוב כרת או חטאת.

סעיפים א' ה'

שיעור איסור אכילה וחיוב כרת או חטאת

איתא במתני' (יומא ע"ג:) **האוכל ככותבת הגסה, כמוה וכגרעיניתה, והשותה מלא לוגמיו חייב**. ולהלן (ע"ט:) הגמרא דנה מהו שיעור כותבת הגסה, ומסקנת הגמרא **שמע מינה כותבת הגסה שאמרו פחות מכביצה, כביצה משבעא, ככותבת מיתבא דעתיה**. ולהלן שם (פ:) איתא מתקיף לה רבי זירא כל העולם כולו בככותבת ועוג מלך הבשן בככותבת, אמר ליה אביי קים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, מיהו כולי עלמא מובא ועוג מלך הבשן פורתא. ומבואר בגמרא (ע"ד:) ששיעור זה נאמר בין באכל דברים המותרים באכילה, בין באכל דברים האסורים באכילה כמו פיגול נותר וטמא נבילה וטריפה.

עוד איתא במתני' (ע"ג:) **יוה"כ אסור באכילה ושתייה וכו', ופריך בגמרא אסור, ענוש כרת הוא, ומשני לא נצרכה אלא לחצי שיעור, הניחא למאן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה, אלא למאן דאמר חצי שיעור מותר מן התורה, מאי איכא למימר, וכו'.**

פסק ההלכה - אסור מדאורייתא לאכול ביוה"כ אפילו כל שהוא, אבל כרת או חטאת אינו חייב עד שיאכל ככותבת הגסה עם הגרעין (ואם אכל את הכותבת עצמה ללא הגרעין פטור, וגם אכל עם הגרעין פטור כיון שאינו ראוי לאדם, ובגרעינים רכים הנאכלים לאדם חייב), שזה מעט פחות מביצה בינונית (לדגול מרבבה משערים בלי קליפה, והבנין ציון חולק עליו), ושיעור זה הוא בכל אדם בין ננס בין עוג מלך הבשן, ונ"מ בשיעור זה למבואר בסימן תרי"ח שחולה מאכילים אותו פחות מכשיעור.

סעיף ב'

צירוף כמה מאכלים לשיעור

איתא במתני' (יומא ע"ג:) **כל האוכלים מצטרפין לנכותבת, וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו. האוכל ושותה אין מצטרפין.** עוד איתא בגמרא (שם פ:) **אמר רב פפא אכל אומצא ומילחא מצטרף, ואף על גב דלאו אכילה היא, כיון דאכלי אינשי מצטרפין. אמר ריש לקיש ציר שעל גבי ירק מצטרף לנכותבת ביום הכפורים, פשיטא, מהו דתימא משקה הוא, קא משמע לן כל אנשורי אוכלא אוכלא הוא.**

פסק ההלכה - כל האוכלים מצטרפים לשיעור זה, אפילו מלח שע"ג בשר וציר שע"ג ירק, דדבר הבא להכשיר את האוכל נחשב כאוכל, וכן בשרה פתו ביין או מים הם מצטרפים לפת, אבל אכילה ושתיה אינם מצטרפים.

סעיף ג'

צירוף כמה אכילות לשיעור אחד

איתא בגמרא (שם פ:) **מתקיף לה רבא כזית בכדי אכילת פרס וכנכותבת בכדי אכילת פרס, אמר ליה אביי קים להו לרבנן דבהכי מייטבא דעתיה.** והיינו שאכילות בתוך כדי אכילת פרס מצטרפות לשיעור אחד. וכן מבואר בתוספתא.

פסק ההלכה - אכל וחזר ואכל או שפירר המאכל ואכלו במשך הרבה זמן, אם אכל כשיעור בתוך כדי אכילת פרס מתחילת האכילה הראשונה עד סוף האכילה האחרונה מצטרפים, ואם שהה יותר מכדי אכילת פרס אין מצטרפים.

סעיף ד'

שיעור אכילת פרס

איתא במתני' (עירובין פ"ב:) בענין עירוב וכמה הוא שיעורו, **מזון שתי סעודות וכו', רבי יוחנן בן ברוקא אומר מככר (שנקנה) בפונדיון, מארבע סאין בסלע** (-בזמן שמוכרים ארבע סאין בסלע. הוצא מהם מחצה לעצים ולשכר החנווני נמצא שהככר הוא רובע הקב, שזה ו' ביצים). **רבי שמעון אומר משתי ידות לככר משלש לקב** (משערים לגבי עירוב בשתי ידות של ככר שהוא שליש קב שזה ח' ביצים). ונמצא שפרס והיינו חצי ככר, לרבי יוחנן בן ברוקא שככר הוא ו' ביצים זה ג' ביצים, ולר"ש שככר הוא ח' ביצים זה ד' ביצים. ומדברי רש"י נראה שהלכה כר"ש, והרמב"ם פוסק כרבי יוחנן בן ברוקא.

פסק ההלכה - שיעור אכילת פרס י"א שהוא ד' ביצים, וי"א ג' ביצים (-שוחקות והיינו במילוי וברווח ולא בצמצום), ולהלכה בשל תורה הולכים אחרי המחמיר, ובשל דבריהם הולכים אחרי המיקל.

סעיף ו'

מאכלים ומשקים שאינם ראויים

איתא במתני' (יומא פ"א.) **אכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה, ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה, ושתה ציר או מוריים פטור.** שיטת ראב"ה דאפילו איסורא ליכא, והרמב"ם כתב שמכין אותו מכת מרדות, ואפשר שגם לראב"ה איסור, ורק בפחות מכשיעור ליכא

איסורא, או דמייירי רק בדבר שאינו ראוי כלל לאכילת אדם, אבל בדברים שנאכלים ע"י טיבול אסור.

פסק ההלכה - אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה לאדם (אע"פ שהם ראויים לבהמה) כגון שהם מרים או נבאשים פטור, אבל אסור מדרבנן ומכין אותו מכת מרדות, ואפילו בחצי שיעור מהם יש להזהר לכתחילה, אבל אם אכל דברים ראויים האסורים באכילה חייב גם משום יו"כ. ואם אכל בשר חי לכאורה פשוט שחייב, וצ"ע.

אכילה גסה

איתא בגמרא (שם פ:) **אמר ריש לקיש האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור, מאי טעמא אשור לא תענה כתיב, פרט למזיק.** ופירש רש"י שאכילה גסה היינו מה שאוכל כשהוא שבע, וכתב הכלבו דהיינו אם אכל אוכלין שאינם ראויים לאכילה ואח"כ אכל אוכלין הראויים לאכילה, והר"ש פירש שדין זה הוא אפילו בשבע מאוכלין הראויים.

פסק ההלכה - אכל אכילה גסה כגון שאכל מיד אחרי אכילת ערב יוה"כ והוא קץ במזונו שאוכל עכשיו, פטור אבל אסור, אבל אם הוא שבע ואינו מתאוו לאכול, אך אינו קץ במאכל ויש לו טעם באכילתו, חייב. וכתב הרמ"א שאם המאכלים מבושמים או מתובלים ואכלם אחרי אכילת ערב יוה"כ חייב, דרווחא לבסומי שכיחא, והב"ח כתב שגם בזה אם אכל עד שקץ במזונו פטור, ובאמת הכל לפי הענין, דבסתמא אינו קץ במתובלים וחייב, ואם הוא קץ אף בזה פטור.

אסור **לטעום ולפלוט** ביוה"כ, אפילו פחות מכשיעור, ואפילו אם יודע שיכול להזהר שלא יבלע כלום, ואפילו עצי בשמים שהם עץ בעלמא אסור, דכשלועסם מרגיש טעם.

מותר **להריח** כדי להשלים מנין מאה ברכות, (וכל זמן שלא הסיח דעתו אסור לחזור ולברך, משום דהוי ברכה שאינה צריכה), והמריחים מי בושם ואינם מברכים עושים איסור, ועוד מצוי בזה שעושים קשר בממוחטה ושופכים עליה מי בושם, שזה אסור משום קושר ומשום מוליד.

סעיף ז'

איתא בגמרא (שם פ"א:) **אכל עלי קנים** (והרמב"ם גורס עלי גפנים) **פטור, לולבי גפנים חייב. אלו הן לולבי גפנים, כל שלבלבו מראש השנה ועד יום הכפורים.**

פסק ההלכה - אכל עלי קנים (ויש גורסים עלי גפנים) או עלי תאנים ועלי שאר אילנות פטור, כיון שאינם ראויים לאכילה, אבל על עלי ירקות אם הם ראויים לאכילה קודם בישולם חייב. ולולבי גפנים, אם לבלבו לפני ר"ה פטור, דעץ בעלמא הם, ואם לבלבו (בארץ ישראל) מר"ה עד יוה"כ חייב, כיון שהם עדיין לחים ורכים וראויים לאכילה.

סעיף ח'

איתא בגמרא (שם) **אמר רבא כס פלפלי ביומא דכפורי פטור, כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור. מיתיבי וכו', ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה ואין ארץ ישראל חסרה כלום שנאמר "לא תחסר כל בה". לא קשיא הא ברטיבתא, והא ביבשתא.**

פסק ההלכה - הכוסס פלפלי או זנגבילא ובלוע, אם הם יבשים פטור כיון שאין דרך לאוכלם, ואם הם רטובים חייב. וכל פטור דאיתמר הכא פטור אבל אסור.

שיעור שתיה

איתא במתני' (יומא ע"ג): **השותה מלא לוגמיו חייב**. ושיעור זה הוא שוה בכל אדם כדאיתא במתני' (כלים י"ז י"א) **יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם, הקומץ את המנחה, והחופן את הקטורת, והשותה כמלא לוגמיו ביוה"כ**. וכן איתא בגמרא (יומא פ:) **מאי שנא אכילה דכל חד וחד בככותבת, ומאי שנא שתיה דכל חד וחד בדידיה, אמר ליה אביי, קים להו לרבנן בככותבת דבהכי מייטבא דעתיה, בציר מהכי לא מייטבא. בשתיה בדידיה מייטבא דעתיה, בדחבריה לא מייטבא דעתיה**.

ובענין שיעור מלוא לוגמיו איתא בגמרא (פ.) **אמר רב יהודה אמר שמואל לא מלוא לוגמיו ממש אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלוא לוגמיו, והאנן תנן מלוא לוגמיו, תני כמלוא לוגמיו**. ומבואר שם בגמרא שזה פחות מרביעית, והיינו באדם בינוני.

עוד איתא במתני' (ע"ג): **וכל המשקין מצטרפים למלוא לוגמיו**.

פסק ההלכה - שיעור שתיה הוא מלוא לוגמיו ברוח, והיינו בכדי שיסלק את המשקה לצד אחד ויראה כאילו ב' הלחים מלאים, וכאן השיעור הוא כל אדם לפי מה שהוא, ובאדם בינוני השיעור הוא פחות מרביעית (משמע דהיינו קרוב לרביעית וכ"כ הפר"ח שהוא משהו פחות מרביעית, אמנם בסימן רע"א כתב השו"ע שזה רוב רביעית). וכל המשקין מצטרפים לשיעור.

משקין שאינם ראויים לשתיה

איתא במתני' (יומא פ"א.) **שתה משקין שאינם ראויים לשתיה ושתה ציר או מורייס פטור**. ובגמרא (פ"א:) **שתה ציר או מורייס פטור, הא חומץ חייב, מתניתין מני רבי היא, דתניא רבי אומר חומץ משיב את הנפש. דרש רב גידל בר מנשי מבירי דנרש, אין הלכה כרבי, לשנה נפקי כולי עלמא מזוגו ושתו חלא, שמע רב גידל ואיקפד, אמר אימור דאמרי אנא דיעבד, לכתחלה מי אמרי, אימור דאמרי אנא פורתא, טובא מי אמרי, אימור דאמרי אנא חי, מזוג מי אמרי**.

דעת הרמב"ם שגם אם שתה הרבה פטור, אבל במזוג חייב. וצ"ע מדברי הגמרא. וכתב הבית יוסף דשמא דברי הגמרא שבשתה הרבה חייב נאמרו רק על ציר ומורייס ולא על חומץ חי, ויותר נראה שהרמב"ם לא גורס דברים אלו בגמרא. ורבינו ירוחם כתב שבשתה הרבה חייב.

פסק ההלכה - שתה משקין שאינם ראויים לשתיה כגון ציר (-מה ששותת מן הדג כששורים אותו במלח) או מורייס (-שומן היוצא מן הדגים פטור). וכן הדין בחומץ חי המבעבע כשמשליכים אותו על הארץ שפטור, ואפילו שתה הרבה יותר מכשיעור, וי"א שאם שותה הרבה חייב מפני שזה שובר רעבונו, ולכו"ע איסור יש אפילו במעט, ואם שתה חומץ מזוג חייב, מפני שהוא ראוי לשתיה.

סעיף י'

צירוף כמה שתיות - שתה מעט וחזר ושתה, אם יש מתחילת השתיה הראשונה כולל השתיה עצמה עד סוף השתיה האחרונה כדי שתית רביעית זה מצטרף לשיעור, ואם לאו אינם מצטרפים. וי"א

ששיעור צירוף השתיות הוא כדי אכילת פרס כמו באכילה, ומשמע מהשו"ע שהעיקר כדעה ראשונה, אבל הפר"ח והגר"א כתבו שהעיקר כדעה אחרונה.

נגיעה באוכלין - מותר לגעת ביוה"כ באוכלין או במשקין ולתת לקטנים, ואין חוששים שיבוא לאכול או לשתות כמו בחמץ בפסח, ואפילו אם התינוק יכול לקחת בעצמו אין להחמיר בזה.

סימן תרי"ג

איסור רחיצה ביום הכיפורים

רחיצה היא אחד מחמשת הדברים האסורים ביוה"כ משום חיוב עינוי, ונחלקו הראשונים אם האיסור הוא מדאורייתא או מדרבנן, אמנם כיון שהאיסור הוא מחמת עינוי, היכא שהרחיצה אינה רחיצה של תענוג אלא לנקיון וכדומה הדבר מותר, וכדלהלן. ובסימנים הבאים יבוארו דיני העינוי מסיבה נעילת הסנדל ותשמיש המיטה.

סעיף א'

איסור רחיצה

איתא בגמרא (יומא ע"ז:) **תנו רבנן אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו, ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש. ואיתא בגמרא (פסחים נ"ד:) אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב, כדרך שאסור להושיט אצבעו ביום הכיפורים**, וכן משמע בגמרא (יומא ע"ז: ע"ח.).

פסקי ההלכה

אסור לרחוץ ביום הכיפורים בין בחמין בין בצונן, ואפילו להושיט אצבעו במים אסור, ואם היה מלוכלך בטיט או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחוץ את המקום המלוכלך ולא יותר, ואם גופו מלוכלך בכמה מקומות וזה טורח לרחוץ כל מקום בפני עצמו, מותר להכניס כל גופו למים בבת אחת כדי להסיר הלכלוך מעליו, וכשרוחץ מחמת טינוף יכוין שאינו להנאה אלא להעביר את הלכלוך.

אם הזיע הרבה ורוצה לרחוץ כדי להעביר את הזיעה, משמע מהשו"ע שמותר כיון שאינו רחיצה של תענוג, ומ"מ מי שאינו איסטנים וא"צ לרחיצה זו כל כך נכון להחמיר מפני שהב"ח והט"ז והפר"ח מחמירים בזה. ומי שבא מן הדרך ורגליו כהות מותר לרוחצם.

סעיפים ב' ג'

אם מותר ליטול ידיו ביוה"כ

איתא בגמרא (יומא ע"ז:) **תנא דבי מנשה רבן גמליאל אומר מדיחה אשה ידה במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת, מאי טעמא אמר אביי משום שיבתא**.

דעות הראשונים

רש"י מבאר ששיבתא היינו רוח רעה השורה על הלחם הנלקח בידים שלא נטלו שחרית. ומשמע דבלאו הכי אסור ליטול ידיו. וכן כתב הרמב"ם שביום הכיפורים ותשעה באב כיון שאין שם רחיצה אינו מברך על נטילת ידים ולא המעביר חבלי שינה.

אבל דעת ר"ת והר"ן ועוד ראשונים שנטילת ידים שחרית מותרת אפילו בלא נתינת פת לתינוק, דהא תניא **היו ידיו מלוכלכות בטיט**

וצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש, ואין לך מלוכלכות יותר מזה שאינו יכול ליגע בידיו לא בפיו ולא בחוטמו ולא בעיניו, כדאיתא בגמרא (שבת ק"ח:) כל זמן שלא נטל ידיו שחרית יד לפה תקצץ יד לעין תקצץ יד לחוטם תקצץ, וא"כ יש סכנה שיגע באחד מאלה, ורחיצה מותרת אפילו לחולה שאין בו סכנה. ומ"מ לא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, (ובהגהות מיימוני כתב שיזהר שלא יתכוין להנאת רחיצה). וכתב היראים שכהן נוטל ידיו לעלות לדוכן, וכתב כללו של דבר כל שאינו מכוין כלל להנאת רחיצה כי אם לטהר מלכלוך וטינוף שרי. וכן הוכיחו הראשונים מבואר מהא קיימא לן (שבת ק"א.) **כל חייבי טבילות טובלין כדרכן**, דכל רחיצה דמצוה מותרת היא, ונטילת ידים לתפילה מצוה היא, וכיון דלהקביל פני רבו עובר במים כל שכן להקביל פני שכינה. (ולפי זה שיבתא היינו שד השורה על התינוק וחונקו כשנותנים לו פת בלא נטילת ידים, אפילו אם נטלן שחרית, אמנם עכשיו אין נזהרים בכך לפי שאין הדבר מצוי בינינו, כשם שאין נזהרין בגילוי).

ואם עשה צרכיו וקינח או הטיל מים ושפשף מותר ליטול ידיו לדעת המתירים, ואם עשה צרכיו ולא קינח או הטיל מים ולא שפשף, מהטור משמע שאסור ליטול ידיו, אמנם מהראשונים מבואר שלתפילה מותר ליטול ידיו באופן זה, כיון שאי אפשר לו להתפלל בלא נטילה, משום "הכון לקראת אלקיך ישראל", דאף אם לא שפשף שייך משום הכון.

ולענין ברכת על נטילת ידים שיטת בעל העיטור שאין מברכים אותה ביוה"כ (וה"ה לענין ברכת שעשה לי כל צרכי), והרא"ש והר"ן כתבו שאפשר לברך, כיון שמותר לנעול משום סכנת עקרב, (וצ"ל שכוונתם שכיון שהדבר לא נאסר לגמרי כל אדם יכול לברך), ועוד שהרי מברכים על מנהגו של עולם, כפי שמברכים הנותן לשכוי בינה אף אם לא שמע קול תרנגול, אמנם הרמב"ם כתב שמי שהולך יחף אינו מברך שעשה לי כל צרכי.

פסקי ההלכה

נוטל אדם ידיו שחרית כדרכו בכל השנה ג' פעמים, ויברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, ולא ירחץ פניו, אבל לצורך התפילה אסור ליטול ידיו.

הטיל מים או עשה צרכיו, אם לא שפשף בידיו ולא קינח נחלקו הפוסקים אם מותר ליטול ידיו או שאסור, ולכן נכון לכתחילה לשפשף ולקנח שבזה לכו"ע מותר ליטול ידיו, אבל זה דוקא בליל יו"כ אחרי התפילה אבל ביום א"צ, שהרי אם הוא צריך להתפלל מותר ליטול ידיו אף אם לא שפשף ולא קינח, וכן אם נגע אפילו באצבע אחת במקומות המכוסים ששם הוא מקום זיעה, צריך ליטול ידיו, ומ"מ לא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו אפילו אם שפשף או קינח. ואם נגע בטיט או ברפש א"צ לרחוץ אפילו לתפילה אלא את המקום המלוכלך. וכהן העולה לדוכן נוטל ידיו עד הפרק אפילו אם הם טהורות, כיון שאינו מכוין לתענוג. והבה"ל דן האם היוצא מבית הכסא קבוע ולא עשה שם צרכיו מותר ליטול ידיו, ואם ליבו תוהה עליו בגלל שאינו נוטל, מותר לו ליטול כדי שיוכל להתפלל בדעה מיושבת.

סעיף ד'

מי שהוא **איסטניס** ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים, לדעת השו"ע מותר לקנח פניו במים, והרמ"א כתב שנהגו להחמיר בזה, ואפילו ברחיצת העיניים שהיא קצת רפואה נהגו להחמיר (ובבית יוסף מביא ראשונים שמקילים בזה מפני שמבואר בגמרא (שבת ק"ח:)

שזה רפואה לעיניים, ורחיצה לרפואה מותרת ביוה"כ), אמנם אם פניו מלוכלכות קצת או שיש לפלוף על עינו, יכול ללחלח אצבעו במים ולרחוץ במקום הלכלוך או כדי להעביר את הלפוף, אבל יזהר לרחוץ רק את המקום המלוכלך, ומשום רפואה גמורה מותר לרחוץ במקום שאין בו משום איסור רפואה בשבת.

אסור לרחוץ פיו ביוה"כ שמא יבלע מעט מים, וחצי שיעור אסור מן התורה, כמבואר בסימן תקס"ז.

סעיפים ה' ו' ז' ח'

מעבר בתוך מים

איתא בגמרא (יומא ע"ז:) **תנו רבנן ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו, עובר עד צוארו במים, ואינו חושש. איבעיא להו הרב אצל תלמיד מאי, תא שמע דאמר רב יצחק בר בר חנה: אנה חזיתיה לזעירי דאזל לגבי רב חייא בר אשי תלמידיה. רב אשי אמר ההוא רב חייא בר אשי הוא דאזל לגביה דזעירי רביה. רבא שרא לבני עבר ימינא למעבר במיא לנטורי פרי, אמר ליה אביי לרבא חניא דמסייע לך, שומרי פירות עוברים עד צווארם במים ואין חוששין. רב יוסף שרא להו לבני בי תרבו למיעבר במיא למיתי לפירקא, למיזל לא שרא להו, אמר ליה אביי אם כן אתה מכשילן לעתיד לבא. איכא דאמרי שרא להו למיתי ושרא להו למיזל, אמר ליה אביי בשלמא למיתי לחיי, אלא למיזל מאי טעמא, כדי שלא תהא מכשילן לעתיד לבא. רב יהודה ורב שמואל בר רב יהודה הוו קיימי אגודא דנהר פרת אמברא דחצוד, והוה קאי רמי בר פפא מהך גיסא, רמא להו קלא מהו למיעבר למיתי לגבייכו למשאל שמעתא, אמר ליה רב יהודה רב ושמואל דאמרי תרוייהו עובר, ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו. איכא דאמרי אמר ליה רב שמואל בר רב יהודה, תנינא עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו. מתקיף לה רב יוסף ובחול כי האי גונא מי שרי, וכו', אמר אביי שאני נחל דרדיפי מיא.**

שיטת רש"י שמה שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו, הכונה שיגביה שולי חלוקו על זרועו, דאז אינו נראה כמלבוש אלא כנושא על כתיפו. ורבינו ירוחם כתב שזה כדי שיהיה שינוי ולא יבוא לידי סחיטה, וכ"כ הטור, וכן מבואר ברא"ש שהטעם שלא חוששים לסחיטה הוא מפני שלא התירו לו להוציא ידו מתחת חפת חלוקו, (אמנם בדעת הרא"ש י"ל כרש"י שטעם השינוי הוא כדי שלא יהיה נראה כמלבוש, וכיון שמשנה גם אין לחוש לסחיטה). ור"י פירש שכשמוציא ידיו נראה כרוחץ כדרכו, אבל אם אינו מוציא ידיו נראה כמהלך לדרכו.

והא שאין בזה איסור כיבוס, דהא אמרינן בגמרא (זבחים צ"ד:) דבגד שרייתו זהו כיבוס, שאני הכא שאין זה דרך נקיון וליבון, דברוב הפעמים הבגדים מתלכלכים במים.

ולענין ספק הגמרא שלא נפשט לענין רב אצל תלמיד, הרי"ף פוסק שאסור, וכתבו הרא"ש והר"ן שאע"פ שבתוספתא מבואר שמותר, כיון דבגמרא לא איפשטא האי תוספתא משבשתא היא. אמנם בעל העיטור פסק כהתוספתא שמותר.

דעת בה"ג שמותר לעבור במים דווקא כשהם מגיעים עד צווארו, אבל לשוט אסור. והקשה הטור שאם התירו לו רחיצה גמורה למה יהיה אסור לשוט. ותיירץ הבית יוסף שלא התירו אלא רחיצה שאינה אסורה אלא ביום הכפורים, אבל מעבר לשוט דאסור בכל שבתות השנה לא התירו. אי נמי רחיצה שהיא אסורה מאסמכתא דקרא התירו, אבל מעבר לשוט שהיא מדרבנן ואין לה סמך בתורה לא התירו, דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.

פסקי ההלכה

ההולך לבית המדרש או להקביל פני אביו או רבו או מי שגדול ממנו בחכמה (אבל בשוין, או רב ההולך לתלמידו, אסור) או לצרכי מצוה, ואין לו דרך אחרת, מותר לעבור בתוך המים עד צוארו בין בהליכה בין בחזרה, שאם לא תתיר לו לחזור נמצאת מכשילו לעתיד לבוא שלא ירצה ללכת.

ההולך לשמור פירותיו מותר לעבור במים רק בהליכה משום הפסד ממון, ולא בחזרה.

אם יש לו דרך ללכת ביבשה אלא שהיא ארוכה יותר, לדעת הרמ"א יכול לעבור במים דלמעט בהילוך עדיף טפי ורק בשוין אסור, והאחרונים הסכימו שמוטב ללכת בארוכה ולא לעבור במים.

העובר במים באופנים המותרים צריך להזהר שלא יוציא ידיו מתחת שפת חלוקו כדי להגביה שולי חלוקו על זרועו (שאז אינו נראה כמלבוש, והיוצא בטלית מקופלת בשבת חייב חטאת. וי"א שהטעם שהצריכו לעשות שינוי שלא להוציא ידו מתחת חלוקו (אפילו מעט כדרך שעושים כל עובדי המים בחול) כדי שיזכור שהיום אינו חול ולא יבוא לסחוט בגדיו).

אין לעבור בנהר כשהמים רודפים, דברודפים אף בחול אסור מפני הסכנה אפילו אין המים מגיעים אלא מעט למעלה מן המתננים.

אם הוא רוצה לעבור במים לדבר מצוה ע"י ספינה קטנה, יש מי שאוסר בזה, ואפילו אם אין הנכרי עושה מלאכה בזה בעבור הישראל ג"כ אין להקל, וכ"ש שאסור לשחות במים, והפמ"ג כתב ש"ל שאסור לעבור בספינה קטנה לצורך מנין עשרה.

סעיף ט'

להצטנן בדבר לח וכדומה

איתא בגמרא (יומא ע"ח.) **תני יהודה בר גורגורות אסור לישב על גבי טינא ביום הכפורים. אמר רבי יהושע בן לוי ובטינא מטפחת, אמר אביי ובטופח על מנת להטפוח. אמר רב יהודה מותר להצטנן בפירות. רב יהודה מצטנן בקרא. רבה מצטנן בינוקא. רבא מצטנן בכסא דכספא. אמר רב פפא כסא דכספא מלא אסור, חסר שרי. דפחרא אידי ואידי אסור, משום דמישחל שחיל** (פולט מים שבולע). **רב אשי אמר כסא דכספא חסר נמי אסור, משום דמזדריב** (שמו יתנענעו המים שבתוכו ויותזו על בשרו). וכלי חרס ריקים, י"א שגם בזה אסור אם היו בו מים, משום שהכלי פולטם, ויש מתירים, ואם יש בכלי אפילו מעט מים אסור לכו"ע.

פסק ההלכה - אסור להצטנן בטיט לח אפילו ע"י שיושב עליו ואינו גוגע בידיו, אם הוא טופח ע"מ להטפוח. וכן אסור להצטנן בכלים שיש בהם מים, בין של חרס בין של מתכת, אפילו אם אינם מלאים שאין לחוש שיותזו עליו מים, אבל אם הם ריקים מותר, וכן מותר להצטנן ע"י פירות או תינוק.

איתא בגמרא (יומא ע"ח.) **אמר ליה לרב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי, בר אריא, תא אימא לך מילתא מעליתא דהוה עביד אבוק, מטפחת היה לו בערב יום הכפורים ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובין, ולמחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו.**

דעות הראשונים - כתב הר"ן שמתפחת זו נועדה כדי להעבירה על פניו ולהצטנן בה ולהעביר מעיניו לפלוג וחבלי שינה, וכן דעת הרא"ש והרמב"ם והטור, אמנם צריך שלא יהיה בה טופח על מנת להטפוח. אבל המרדכי והכלבו כתבו שאסור לעשות זאת לתענוג, ורק כדי להסיר לפלוג שבעיניים או על פניו מותר, ובהגהות מיימונית כתב לאסור שמא יסחוט.

פסק ההלכה - אסור לשרות מפה מבעוד יום ולעשותה כמין כלים נגובים ולהצטנן בה ביו"כ, דחיישינן שמא לא תינגב יפה ויבוא לידי סחיטה, אבל מותר לקנח ידיו ורגליו במפה בערב יו"כ ולמחרת כשהיא עדיין לחה מעט להעבירה על עיניו, דבזה לא חיישינן לסחיטה.

חולה רוחץ כדרכו אע"פ שאין בו סכנה, (וכתב המגיד משנה שמקור דין זה הוא ממה שהגמרא (ע"ז:) התירה סיכה לחולה, וכתב ההגהות מיימוני והסמ"ג בשם הירושלמי שגם מי שבא מן הדרך ורגליו כהות מותר לרוחץ רגליו).

סעיף י'

רחיצת פנים לכלה

איתא במתני' (יומא ע"ג:) **והמלך והכלה ירחצו את פניהם, דברי רבי אליעזר, וחכמים אוסרים.** ופסקו הראשונים כרבי אליעזר. ואיתא בגמרא (ע"ח:) **מאי טעמא מלך, דכתיב "מלך ביפיו תחזינה עיניך". כלה מאי טעמא, כדי שלא תתגנה על בעלה. אמר ליה רב לרבי חייא כלה עד כמה, אמר ליה כדתניא אין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום.**

פסק ההלכה - כלה כל ל' יום אחר נישואיה מותרת לרוחץ פניה כדי שלא תתגנה על בעלה, וכתב הח"י אדם שבזמננו שנמצאים בבית הכנסת כל היום לא שמע שנוהגים בזה התר.

סעיף י"א

טבילת קרי

איתא בגמרא (יומא פ"ח.) **הרואה קרי ביום הכפורים יורד וטובל.** וכן פסקו הרי"ף והרא"ש, אבל הרמב"ם כתב שבזמננו שאין הטבילה מטהרת מטומאת מת ומותר להתפלל בלי לטבול ואין הטבילה אלא משום מנהג אסור לטבול ביו"כ, ועל כן אם הקרי לח הוא מקנח במפה ודיו, ואם יבש הוא או שנתלכלך, רוחץ מקומות המלוכלכים בלבד ומתפלל, ולא אמרו שהרואה קרי ביום הכפורים טובל אלא כשתקנו טבילה לבעלי קריין, וכבר בטלה תקנה זו. וכן דעת ר"ת ועוד ראשונים, וכן פסק בשו"ע.

פסק ההלכה - מי שראה קרי בזמן הזה ביום הכיפורים, אם הוא לח יקנחו במפה ודיו, ואם הוא יבש או שנתלכלך מזה בשרו בכמה מקומות, רוחץ את המקומות המלוכלכים בלבד, ביד ולא בבגד כדי שלא יבוא לידי סחיטה, ואסור לטבול או לשפוך עליו ט' קבין אע"פ

שבשאר ימות השנה הוא רגיל לעשות כן לתפילה, כיון שמדינא א"צ בזמן הזה טבילה לבעל קרי לא לדברי תורה ולא לתפילה.

סעיף י"ב

שאר חייבי טבילות

דעות הראשונים - דעת בה"ג ורבינו חננאל ששאר חייבי טבילות טובלים כדרכם ביוה"כ, אבל דעת ר"ת לאסור, וכתב מהרי"ק שמעולם לא ראה אשה שטבלה בימי אבלה וכ"כ ביוה"כ או בתשעה באב, וכן פסק השו"ע.

פסק ההלכה - אשה אסורה בזמן הזה לטבול ביוה"כ, אפילו אם זהו זמן טבילתה, ואפילו שלא לשם תשמיש, ויכולה לרחוץ בערב יוה"כ, ותחפוץ מעט גם במוצאי יוה"כ משום שצריך חפיפה סמוך לטבילה. ואשה הלובשת לבנים מותר לה לרחוץ מעט בין ירכותיה, ותרחץ ביד ולא בבגד כדי שלא תבוא לידי סחיטה.

סימן תרי"ד

סעיף א'

סיכה

איתא בגמרא (יומא ע"ז): **אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש.** ומיירי בחולה שאין בו סכנה, דאי כשיש בו סכנה פשיטא שמותר ומאי קמ"ל. וכתב הר"ן דאיתא בירושלמי דבלא חולי אסור אפילו אם אינו סך לתענוג אלא כדי להעביר הזוהמא, וכן פסק הרמב"ם.

פסק ההלכה - אסור לסוך ביוה"כ אפילו מקצת גופו, ואף סיכה להעביר הזוהמא ואינה לתענוג אסורה, אבל לחולה אפילו אין בו סכנה מותר לסוך, וכן מי שיש חטטין בראשו מותר לסוך במקום שנוהגים בחול לסוך אפילו בבריא, דאי לאו הכי אסור אף בכל שבת ויו"ט משום רפואה.

נעילת הסנדל

סעיף ב'

איתא בגמרא (יומא ע"ח): **איבעיא לן מהו לצאת בסנדל של שעם ביום הכפורים, עמד רבי יצחק בר נחמני על רגליו ואמר אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ביום הכפורים. וכו'.** רב יהודה נפיק בדהיטני (-מין גמי), **אביי נפיק בדהוצי, רבא נפיק בדבלי** (-עשוי מעשבים), **רבה בר רב הונא הוה כריך סודרא אכרעיה ונפיק.**

דעות הראשונים - כתב הרא"ש שלענין חליצה איתא בגמרא (יבמות ק"ב): **אחד מנעל וסנדל ואנפליא לא יטייל בהן מבית לבית, ולא ממיטה למיטה, והא דתניא לא יטייל אדם בקורקדיסין בתוך ביתו, אבל מטייל הוא באנפליא בתוך ביתו, כאן באנפליא של עור כאן באנפליא של בגד.** ומשמע מדברי הרא"ש שכל מנעל שאינו של עור יוצאים בו ביום הכפורים, (וכתבו הרא"ש והר"ן שההתר לטייל באנפילאות של בגד אינו דווקא בתוך ביתו, דאין חילוק באיסור נעילת הסנדל בין ביתו לרה"ר), וכתב הר"ן שכן דעת

רש"י והרי"ף להתיר נעילת שאר מינים, אבל דעת הר"ה לאסור, ומקורו מדאיתא בגמרא (שבת ס"ה): **הקיטע יוצא בקב שלו דברי רבי מאיר, ורבי יוסי אוסר, ושזין שאסור לצאת בו ביום הכפורים,** כלומר דאפילו רבי יוסי דאסר בשבת משום שזה משאוי ולא מנעל, מודה שאסור לצאת בו ביום הכפורים, אלמא דכל מידי דמגין אסור, ומסקנת הגמרא שם שלכו"ע הקב נחשב מנעל, ומבואר שלמסקנה כל דבר שמגן על הרגל נחשב מנעל אע"פ שאינו מעור, וכתב הר"ן שבחידושי שם בגמרא ביאר את הסוגיה לדעת רש"י והרי"ף, ואכמ"ל. ורבינו ירוחם כתב שלעולם לא ראה מי שנהג התר לצאת בסנדל של עץ. והרמב"ם כתב שאסור לנעול מנעל וסנדל אפילו ברגל אחת, ומותר לצאת בסנדל של שעם ושל גומא וכדומה, וכורך אדם בגד על רגליו ויוצא בו שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף, ודבריו סתומים. וכתב הבית יוסף שכיון שהרי"ף והרא"ש מסכימים להתיר בכל מנעל שאינו של עור, הכי נקטינן, וכן פסק הטור. וכתב הטור (יו"ד שפ"ב) שאסור לאבל לצאת בסנדל של עץ מחופה עור אסור, ומקורו מהרמב"ן, ומשמע דהוא הדין לענין יום הכפורים, וכן כתב הכלבו בשם בעל ההשלמה.

והקשה הר"ן דאף שאין בשאר מינים משום איסור נעילת הסנדל, למה אין בזה איסור הוצאה, דמידי דלאו מנעל יש בו איסור הוצאה, וכתב הר"ן שהרמב"ן החמיר הרבה בקושיא זו, ואמר שרק בתוך הבית מותר, אבל דעת הר"ן שאין בזה איסור הוצאה ביוה"כ, דכי אמרינן דמידי דלאו מנעל הוי משאוי ואסור לצאת בו, הני מילי בשבת שמותר לצאת עם מנעל, אבל ביום הכפורים שהמנעל אסור ודרכם של בני אדם לצאת באותן המינים לא הוו משאוי אלא כמנעל הוו לההוא יומא.

פסקי ההלכה

אסור לנעול סנדל או מנעל של עור (סנדל עשוי מעור קשה ומנעל מעור רך) אפילו כדי ללכת בבית ממזיטה למיטה, וצריך לחלוץ מבעוד יום משום שצריך להוסיף על יוה"כ מעט קודם בין השמשות, וה"ה ברחיצה וסיכה ותשמיש, ואסור לנעול מנעל אפילו רק ברגל אחת. ואפילו קב הקיטע (בית קיבול להכניס ראש שוקו של מי שנקטעה רגלו) וכדומה, ואפילו של עץ ומחופה עור, אסור.

אבל של גמי או של קש או של בגד אפילו הוא עשוי ממש בצורת מנעל אבל אין בו עור לא למעלה ולא למטה, או של שאר מינים, מותר לצאת בהם אפילו לרה"ר, מפני שזה לא נקרא מנעל אלא מלבוש (והיינו ביוה"כ, שכיון שאינו יכול לנעול מנעל של עור, נקרא זה דרך מלבוש לאותו יום, אבל בשאר שבתות השנה אסור, ודעת הב"ח שיש לחוש לפוסקים האוסרים לצאת לרה"ר או למבוי או לחצר שאינה מעורבת, ועל כן גם באנפילאות יש להחמיר, ומשמע שם שדווקא אם זה עשוי בצורת מנעל, אמנם כתב המ"א שאנו נוהגים להקל כדעת הר"ן, ולדעת הט"ז לכו"ע מותר לצאת עם אנפילאות של בגד לרה"ר, וה"ה בלבדים, אלא שבימים הכיפורים חוכך השע"ת להחמיר כיון שאין מרגיש בהם עינוי כלל, ואם הם רכים מסתבר שאין להחמיר), ואם הם מחופים עור מלמעלה או מלמטה אסור, ויש מחמירים במנעל של עץ אפילו אינו מחופה עור, וכן יש מחמירים שלא לצאת במנעל העשוי מלבדים והוא כעין מנעל שלנו והוא מגין על הרגל ואינו מרגיש כלל שהוא יחף ולא בכלל עינוי הוא, ולפי זה ה"ה בערדליים יש להחמיר, ובהגהות חת"ס מציע שילך ברחוב עם לבדים רכים באופן שירגיש את הקרקע שתחת לרגליו וירגיש שהוא יחף, והנה אף שאין למחות ביד המקילים אחרי שהשו"ע ורוב האחרונים מקילים בזה, מ"מ מי שיכול נכון להחמיר ללכת עם אנפילאות של בגד כנהוג, ואם צריך לצאת החוצה עדיף שילבש מנעל לבדים או ערדליים מאשר שילבש מנעלים של עור האסורים מדינא.

מותר לעמוד על כרים וכסתות של עור, והמחמיר תבוא עליו ברכה, והפר"ח הסכים לדעה שאין כאן בית מיוחד כלל, ובשעת תפילת י"ח אסור לעמוד ע"ג כרים וכסתות אפילו אינם של עור ואפי' אינם גבוהים ג' טפחים, מפני שנראה כמתגאה, אמנם איש מצונן יכול לעמוד על מעט עשבים להפסיק בין רגליו לקרקע, דבזה לא שייך גאווה כלל.

סעיפים ג' ד'

מי מותר בנעילת הסנדל

איתא במתני' (יומא ע"ג): **החיה תנעול את הסנדל, דברי רבי אליעזר, וחכמים אוסרים.** ופסקו הפוסקים כרבי אליעזר. ומפרש בגמרא (ע"ח): דטעמא דרבי אליעזר **משום צינה.** וכתב הר"ן שמסתבר שההתר הוא עד ל' יום מהלידה, לפי שכל הזמן הזה הצינה קשה לה כדאמרינן בגמרא (שבת קכ"ט). שאין מטבילין יולדת עד ל' יום משום צינה, וכן כתב הרמב"ם, וכתב שם דדין חולה כדין יולדת, אף באין בו סכנה, וכתב המגיד משנה שלומדים דין חולה מדין יולדת וממה שסיכה מותרת בחולה, וכ"כ רבינו ירוחם שמי שיש לו מכה ברגלו מותר לנעול.

נעילה מחמת סכנת עקרב - שיטת בה"ג שמותר לכרוך דבר על רגליו לצורך מצוה (וכן לצורך יום הכיפורים, דמסתמא זה צורך מצוה) כשיש סכנת עקרב, ודעת הטור שמותר גם מנעל ממש לצורך מצוה, ואף בלא סכנת עקרב, וכשיש סכנת עקרב מותר גם שלא לצורך מצוה, כדאיתא בגמרא (ע"ח): **אמר שמואל אם מחמת סכנת עקרב מותר,** וכן משמע מפירוש רש"י, וכן כתב הרמב"ם, (ובדעת בה"ג י"ל שכיון שכל ההתר הוא משום סכנת עקרב, לא התירו דבר שאינו מוכרח), ולענין הלכה כיון דהרמב"ם ורש"י מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן.

פסקי ההלכה

יולדת כל ל' יום מהלידה, וכן חולה אע"פ שאין בו סכנה, וכן מי שיש מכה ברגליו, מותרים בנעילת הסנדל, כיון שהצינה קשה להם. מותר לכל אדם לנעול סנדל כדי שלא ישכנו עקרב וכדומה אם מצוים שם עקרבים או דברים הנושכים, אע"פ שאינו הולך לדבר מצוה אלא לצורכי עצמו.

אם ירדו גשמים ורוצה ללכת מביתו לבית הכנסת או מבית הכנסת לביתו, אם הוא איסטניס (-מצונן. כ"כ המג"א, והגר"א כתב בשם הרשב"א שהצינה יכולה להזיק לבריאותו, ודלא כמ"ש הלבוש דאירי שאם לא ינעל יצטער, דזה אינו בכלל איסטניס. ומשמע שם וכן במטה אפרים שמותר לאיש כזה לנעול סוליס (-סנדל בלא עקב) אפילו בלא ירדו גשמים) או שהוא חלש וזה יכול להזיק לבריאותו, מותר בנעילת הסנדל, אבל מי שאינו איסטניס אסור, ובפרט אם יש לו אנפילאות, אמנם אם יש רפש וטיט כל אדם נחשב כאיסטניס. וההולך לבית הכנסת שהוא מטונף, מותר בנעילת הסנדל כדי שרגליו לא יתלכלכו מהטינוף, אמנם צריך להסירם מיד ביציאתו, וכן איסטניס צריך להסירם מיד בהגיעו למקום שאין לו צער בהסרתם (ולא יגע בהם כ"א ע"י בגד ואם נגע בהם שלא ע"י בגד צריך ליטול ידיו, ולא ישאירם בבית הכנסת אלא ישלחם לביתו או יצניעם, מפני שזה זלזול להשאירם שם ביום קדוש זה שחייבים לכבדו בכסות נקיה ובכל דבר טהרה), ואפילו במקום שמותר לנעול יראה להחליף של ימין בשמאל ושל שמאל בימין, ועדיף למצוא סנדל בלי עקב, ודווקא באיסטניס, אבל בלאו הכי אסור גם בזה. ומי שצריך ללכת לדבר מצוה והוא מפונק ואינו יכול ללכת בלי מנעלים, הבה"ג אוסר בזה והטור מתיר, וי"ל שגם הטור מסכים

לבה"ג, והט"ז כתב שחלילה לטור להתיר בזה, ובפמ"ג מעמיד את דברי הט"ז כשהוא יכול ללכת ע"י הדחק ללא מנעלים, ומהיד אפרים משמע שהט"ז מדבר אפילו אם תבטל המצוה אם לא ילבש מנעלים, וצ"ע למעשה.

ההולך לבין הנכרים אסור בנעילת הסנדל אף שיש לחוש שילעגו עליו, כיון שיש"א שזה אסור מדאורייתא.

סימן תרט"ז

סעיף א'

יום הכיפורים אסור בתשמיש המיטה, דחשיב עינוי, וגם לא ירבה עימה בדברים, וכן בכל הדברים שנתבאר ביו"ד סימן קצ"ה, ואסור ליגע באשתו כאילו היא נדה בין בלילה בין ביום, וכן אסור לישן עם אשתו במיטה אפילו הוא בבגדו והיא בבגדה.

סעיף ב'

איתא בגמרא (יומא פ"ח). **תנא דבי רבי ישמעאל, הרואה קרי ביום הכפורים ידאג כל השנה כולה, ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא.**

פסק ההלכה - הרואה קרי בליל יו"כ ידאג כל השנה, שמא מראים לו משמים שאין הקב"ה חפץ במצוותיו, ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עולם הבא ויארץ ימים, דודאי יש לו הרבה זכויות שהגנו עליו, וראוי לתת שבח והודאה על שניתן לו חיים מן השמים. אמנם אם יודע שזה בא מחמת רוב אכילה ושתייה או הרהור וכדומה, אף שעוונות גדול מ"מ אינו בספק מיתה, וכן אם עלתה לו שנה אינו מובטח שהוא בן עוה"ב. ואיתא בספרים שעיקר התיקון למי שנכשל בזה הוא שיתחזק מכאן ולהבא בלימוד התורה, וזכות התורה תגן עליו, ומ"מ צריך לעסוק גם בחסד ולרחם על הבריות, ועיקר לימוד התורה יהיה ע"מ לקיים, ואם אינו יודע ללמוד יתחזק במידת הצדקה וחסד ויחיה.

סימן תרט"ז

חמשה עיניוים בקטנים

סעיף א'

איתא בגמרא (יומא ע"ח): **תנו רבנן התינוקות מותרין בכולן חוץ מנעילת הסנדל.** ומפרש טעמא בגמרא **דהנך דלאו רביתיהו גזרו בהו רבנן, הנך דרביתיהו לא גזרו בהו רבנן.**

הראשונים מוכיחים מדברי הגמרא שם שמותר לגדול להאכיל ולהשקות ולרוחץ ולסוך קטן. ומהטור נראה שדעת ר"י שלהאכילם מותר, אבל לרוחצם ולסוכם מותר רק ע"י נכרי, דאם הגדול רוחץ וסך אותם הוא עצמו ג"כ נהנה מזה, והשו"ע פסק להתיר גם להאכילם.

כתב בתרומת הדשן שאחד מן הגדולים כתב שטוב להזהר להכין מאכלי הטלאים מערב יו"כ, דאם יאכילם בעצמו יש לחוש דילמא אתי למיכל מיניה, כמו בחמץ, דאכילה ביו"כ היא איסור כרת, וכתב התרומת הדשן שלא נהגו להזהר בזה, דכמו שמותר למי שמתענה להתעסק במאכלים אע"פ שלנזיר אסור, דשאני נזיר שהוא אסור רק ביין וכדומה וחוששים שישכח, אבל בתענית גמורה מסיח דעתו

מאכילה ושתייה, ה"ה בחמץ חוששים שישכח כיון שאוכל שאר דברים, משא"כ ביוה"כ.

פסקי ההלכה

התינוקות מותרים ברחיצה וסיכה ואכילה ושתייה, אבל אסורים בנעילת הסנדל מפני שאין זה עינוי עבורם, ועיין בסימן שמ"ג אם צריך למחות בקטן הנועל מעצמו.

מותר לגדול להאכילו ולהשקותו ולרוחצו בצונן ולסוכו, אבל לא ירחצו בחמץ אפילו הוחמו מבעוד יום, שהרי זה אסור גם בשבת.

מותר לומר לנכרי לסוכו וכן לרוחצו אפילו בחמץ שהוחמו היום, אבל אסור לומר לנכרי שיחמם את המים.

כל ההתר ברחיצת וסיכת קטן נאמר בזמנם שהיו עושים כך כדי להועיל לגידול הקטן, אבל עכשיו שאין נוהגים לרחוץ ולסוך את הקטן בכל יום, ואין מניעתם נחשבת לו לעינוי כלל, אין לרוחצו ולסוכו ביוה"כ אפילו ע"י נכרי.

סעיף ב'

מתי הקטנים מתחילים להתענות

איתא במתני' (יומא פ"ב.) התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים, אבל מחנכין אותם קודם לשנה וקודם לשנים בשביל שיהיו רגילין במצות. ותניא בגמרא איהו חינוך, היה רגיל לאכול בשתי שעות מאכילין אותו לשלש, בשלש מאכילין בארבע. השתא לפני שנים מחנכין, לפני שנה מיבעיא, אמר רב חסדא כאן בחולה (-כחוש ותשוש כח) כאן בבריא. אמר רב הונא בן ח' (בבריא) ובן ט' (בחולה) מחנכין אותו לשעות, בן י' ובן י"א משלימין מדרבנן, בן י"ב משלימין מדאורייתא. ורב נחמן אמר בן ט' ובן י' מחנכין אותם לשעות, בן י"א משלימין מדרבנן, בן י"ב משלימין מדאורייתא. רבי יוחנן אמר בן עשר ובן י"א מחנכין אותם לשעות, בן י"ב משלימין מדאורייתא בתינוקת, ובן י"ג משלימין מדאורייתא בתינוק.

דעות הראשונים

כתב הר"ף שלהלכה בת י"ב שנים שלימות ובן י"ג שנים שלימות (שהביאו ב' שערות) משלימין מדאורייתא, כרבי יוחנן, (דבנדה מ"ה: נפסק שתוך הזמן כלפני הזמן), ומבן י"א שנים שלימות בין לתינוק בין לתינוקת משלימים מדרבנן כדי לחנכם, ומגיל ט' לבריא ו' לחולה מחנכים אותם לשעות (לאחר זמן האכילה בשעה), כרב הונא ורב נחמן דבתראי נינהו. וכתב הר"ן שכל השנים שנאמרו בסוגיה זו הם שנים שלימות, (כגון בן ח' היינו שסיים את השנה השמינית ונכנס לשנה התשיעית), וכן פסק הרמב"ם. וכל שחייב מדאורייתא אין חילוק בין בריא לחולה, כל זמן שיכול לסבול את התענית, ולכו"ע לא חילקו חכמים בזמן החינוך בין תינוק לתינוקת, אף שגדלותה של תינוקת קודמת לזמן גדלותו של תינוק שנה, משום דעיקר חינוך בתינוק הוא כדאמרינן במסכת נזיר (כ"ט.).

אבל רש"י גורס אמר רב הונא בן ח' (בבריא), והיינו בסיום השנה השמינית והתחילה השנה התשיעית), ובן ט' (בחולה) מחנכין אותו לשעות, בן י' ובן י"א משלימין מדרבנן, בן י"ב משלימין מדאורייתא בתינוקת. ורב נחמן אמר בן ט' בן י' מחנכין אותן לשעות, בן י"א בן י"ב משלימין מדרבנן, בן י"ג משלימין מדאורייתא בתינוק. ולא פליג

רב נחמן אדרב הונא, אלא מר פירש מילי דתינוקת ומר פירש מילי דתינוק. וכתב הרא"ש שנראה לו כגירסת רש"י, ופסק הלכה כרב הונא ורב נחמן, וכן פסק הטור.

וכתב הר"ן שהרי"ף גיאות פוסק כרבי יוחנן שאין חיוב השלמה מדרבנן כלל, וכ"כ המגיד משנה, וכ"כ ההגהות מיימוני בשם בה"ג והרוקח והיראים, וכ"כ התרומת הדשן בשם התוס'. וכתב המגיד משנה שי"א שיש השלמה בתינוקות מדבריהם בשנת י"ב, ואין השלמה בתינוק מדבריהם כלל, ויש מי שאומר שיש השלמה בתינוק בשנת י"ג, ובתינוקת בשנת י"ב.

ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן.

תנן התינוקות אין מענין אותן ביום הכפורים, ופירש רש"י שאין חייבין למנוע מהם מאכל, ונראה מדבריו שאם רצו לחנכם בעינוי קודם לזמן שקבעו חכמים הרשות בידם, אבל הרמב"ם כתב שאין לעשות כך כדי שלא יבוא לידי סכנה, וכ"כ הכלבו.

שיטת הטור ששייך חינוך גם לענין רחיצה וסיכה, אבל הר"ן כתב שרק באכילה ושתייה שייך חינוך, ודין זה נתבאר בסימן תרי"א.

פסקי ההלכה

קטן פחות מבן ט' אין מענים אותו ביוה"כ אפילו לשעות, כדי שלא יבוא לידי סכנה, ואם רוצה להחמיר על עצמו מוחים בידו.

קטן או קטנה שנשלמו להם ט' שנים לפני יוה"כ והם בריאים, או כחושים שנשלמו להם י' שנים, מחנכים אותם לשעות, והיינו שאין מניחים אותם לאכול בזמן שהם רגילים אלא שעה אח"כ, ולפי כח הבן או הבת מוסיפים לענות אותם יותר שעות. ומצות חינוך אינה אלא באב ולא באדם אחר, ולכמה פוסקים גם האם אינה חייבת בחינוך (אם לא למצוה בעלמא), וי"א שגם האם חייבת בחינוך. וכתב המ"א שגם לאחרים אסור לספות לו אוכל בידים בשעות אלו, כמו שאר דבר איסור שאסור להאכילו, ובשער הציון מפקפק על דברי המ"א.

קטן או קטנה שנשלמו להם י"א שנים לדעת השו"ע הם מתענים ומשלימים מדברי סופרים כדי לחנכם במצוות, ואפילו אינם בריאים, אם לא שהם חולים ויכולים לבוא לידי סכנה. וכתב הרמ"א שי"א שאינם צריכים להשלים, (אמנם שעות צריך להתענות כנ"ל), ויש לסמוך על דבריהם בנער כחוש שאינו חזק להתענות, אבל בנער בריא אין לסמוך להקל, ובתשובות מנחם עזריה מצדד להורות לעיקר כדעת הי"א, ובזמן הזה אין מדקדקים להתענות שום תינוק בן י"א משום שירדה חולשה לעולם ובסתמא אינו נחשב בריא לענין זה אא"כ ידוע שהוא בריא וחזק לסבול, ומדברי הא"ר משמע שגם בבן י"ב אין נוהגים להתענות עד השלמת שנה זו. וכל מקום שמחנכים אותם באכילה ושתייה, מחנכים אותו גם שלא לרחוץ ולסוך כל היום.

בת י"ב שנה ויום אחד ובן י"ג שנה ויום אחד, אם הביאו ב' שערות מתענים ומשלימים מדאורייתא, ואם ידוע שלא הביאו ב' שערות, והיינו שנשלמו השנים ביוה"כ גופא ובדקו אותו כל היום ולא מצאו סימנים, עדיין קטנים הם ואין משלימים אלא מדברי סופרים, אבל אם נשלמו הי"ג שנה קודם יוה"כ, או שנשלמו ביוה"כ אבל לא בדקוהו כל היום, אף אם הוא רך וכחוש צריך להשלים, דחיישינן שמא נשרו השערות, אמנם בשאר תעניות שזה ספיקא דרבנן א"צ להתענות אא"כ הביאו ב' שערות.

סימן תרי"ז

למי מותר לאכול ביוה"כ

פיקוח נפש דוחה את כל התורה חוץ מג' עבירות, ולכן אם יש אפילו ספק פיקוח נפש יש לאכול ביוה"כ, ובסימן זה יבואר מתי האכילה נחשבת לפיקוח נפש במעוברת ויולדת ובאדם שהריח מאכל ונשתנו פניו.

סעיפים א' ב'

מעוברות ומניקות

איתא בגמרא (פסחים נ"ד): **דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בחשנה באב, כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים**.

ואיתא במתני' (יומא פ"ב) **עוברת שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה. ובגמרא ההיא עוברת דארכת אתיא לקמיה דרבי אמר להו זילו לחושו לה דהאידינא יום הכפורים הוא.**

עוד איתא בגמרא (שם) **ת"ר עוברת שהריחה בשר קודש או בשר חזיר, תוחבין לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה, עד שתתישב דעתה, אם נתיישבה מוטב ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו.**

והנה הרמב"ם כתב עוברת שהריחה לוחשין לה באזנה שיום הכפורים הוא, אם נתקררה דעתה בזכרון זה מוטב, ואם לאו מאכילין אותה עד שתתישב דעתה. ונראה שהוא סובר שלא אמרו שתוחבין לה כוש ברוטב וכו' אלא כשאיסור הוא במאכל, אבל אם המאכל עצמו מותר ואינו אסור אלא משום יום הכפורים אין צריך לדקדק בזה, דאין הבדל אם תאכל מהרוטב או מהבשר עצמו, וכדאיתא במתני' בסתמא עוברת שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה. ובדעת הטור יש לעיין אי ס"ל כהרמב"ם וכו"ל, או דס"ל שגם במאכל של התר מאכילים אותה בתחילה רוטב שזה דבר מועט יותר, אולי תתישב דעתה בכך, ולפי זה י"ל שגם הרמב"ם סובר כך.

וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן שמשמע מדברי בה"ג שגם מחמת סכנת עובר מחללים, אע"פ שאין סכנה לאמא, וי"א שרק בסכנת מיתה לאמא מחללים, אמנם כיון סכנה לעובר מחללים מפני שכל המפלת בחזקת סכנה, וכ"כ רש"י שאם המעוברת לא אוכלת שניהם בחזקת סכנה, וכ"כ הר"ן.

וכתב רבינו ירוחם בשם הרמב"ן שאפילו לא אמרה צריכה אני, כל שראו אותה מתאוה לאותו ריח ופניה מוריקות, מאכילים אותה. וכן הדין בכל אדם.

וכתבו הראשונים שדווקא עוברת שאין לנו אומד בישוב דעתה שלפעמים מספיק לה הרוטב עושים כנ"ל, אבל חולה שמאכילים אותו על פי בקיאי, אין הדבר תלוי בישוב דעתו אלא במה שהוא צריך, ומאכילים אותו מתחילה דבר הצריך לו על פי בקיאים, אמנם אבל מאכילין אותו פחות מכשיעור, כדי שלא יצטרף לכזית בכדי אכילת פרס.

פסקי ההלכה

עוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביוה"כ, ועוברת שהריחה מאכל שזה מסכן אותה ואת העובר אם לא יתנו לה מה שמתאוה, ואמרה צריכה אני, ואם פניה משתנים אף בלא אמרה צריכה אני, לוחשים לה באזנה שהיום יוה"כ (וכתב המאירי שמבטיחים לה שאם תתישב דעתה תהיה בטוחה שיראת שמים מצויה בעובר), אם נתקררה דעתה בזכרון זה מוטב,

ואם לאו תוחבים קיסם בכמה טיפות רוטב ונותנים לתוך פיה, ואם לא נתיישרה דעתה נותנים לה רוטב פחות פחות מכשיעור, ואם גם בזה לא נתיישרה דעתה נותנים לה מהמאכל עצמו פחות פחות מכשיעור עד שתתישב דעתה, וא"צ אומד הרופאים לזה.

ודווקא במעוברת מדקדקים בכל זה, מפני שלפעמים מתיישרת דעתה בכך, אבל חולה באופן שמאכילין אותו עפ"י רופא או עפ"י עצמו, מאכילים אותו עד שיאמר די או כפי שיאמר הרופא, אך בכל זה מאכילים אותו פחות פחות מכשיעור כפי שיתבאר בסימן תרי"ח. ואין נ"מ במעוברת בין תחילת עיבורה לסוף עיבורה, ומלשון רש"י משמע שהולד מתאוה, ואפשר שזה שייך רק מיום מ' לעיבורה, וצ"ע. ומניקה שילדה חולה ומסוכן ואינו רוצה לינוק אלא ממנה ואם היא תתענה יש סכנה לילד, אינה מתענה אפילו ביוה"כ.

סעיף ג'

אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו יש סכנה אם לא יתנו לו מהמאכל (כמבואר בגמרא כתובות ס"א). ולכן נותנים לו לאכול ממנו, ומאכילים אותו הקל הקל כמו שנתבאר במעוברת, ובשניהם אין להם לאכול אחרי שהתיישרה דעתם. וכל המריח ריח מאכל יזהר מאד לפלוט את הרוק שיבוא בפיו, מפני שאם יבלענו יבוא לידי סכנה. ומי שהריח מאכל ולא נשתנו פניו אע"פ שאומר שליבו חלש והוא צריך לאכול ממנו, אין מאכילים אותו, כ"כ המ"א והא"ר, ובישועות יעקב מגמגם בזה, ודעת החת"ס שאנו אין מאכילים אותו, אבל מותר לו לקחת בעצמו (וה"ה באיסורים אחרים) כיון שהוא מרגיש בעצמו שיוכל לבוא לידי סכנה, ואם הוא חולה אפילו אם לא הריח ריח מאכל מאכילים אותו כפי הצריך לו אם הוא אומר צריך אני, וכדלקמן סימן תרי"ח.

סעיף ד'

יולדת

משעה שאחזזה חבלי לידה (כמבואר בסימן ש"ל לענין חילול שבת) וה"ה מפלת, עד ג' ימים לא תתענה כלל, ואפילו אם היא אומרת שאינה צריכה לאכול מאכילים אותה ואומרים לה לאכול, אך באופן זה יש להאכילה פחות פחות מכשיעור, ויש מחמירים שגם בלא אמרה שאינה צריכה צריך להאכילה פחות פחות מכשיעור.

אין מונים את הימים מעת לעת, אלא כל שנכנס היום הרביעי ללידתה נחשב שעברו ג' ימים אע"פ שלא עברו ג' ימים מעת לעת, וכן לענין ז' ימים, וכמה פוסקים סוברים שמונים ימים אלו מעת לעת ושיש להקל למעשה ומ"מ נראה שמאכילים אותה פחות פחות מכשיעור, וכן בישועות יעקב כתב שהמיקל בספק נפשות לא הפסיד, וכעת מצאתי באשכול שכתב שמונים זמנים אלו מעת לעת.

משלשה ועד שבעה מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור אפילו אם חברותיה או הרופאים לא אומרים כלום, והיא אינה אומרת כלום או שאינה יודעת אם היא צריכה, ואם חברותיה או הרופאים אומרים שאינה צריכה, בסתמא אין מאכילים אותה, ואם היא אומרת שהיא צריכה מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור.

לאחר ז' ימים הרי היא ככל אדם, ודינה כחולה שאין בו סכנה, ואם אמרה צריכה אני לאכול מחמת צער לידה אין מאכילים אותה, דודאי אין סכנה מחמת לידה אחר ז' ימים, אבל אם אמרה שהיא צריכה מחמת שכבד עליה החולי, מאכילים אותה ככל חולה שאומר צריך אני כמבואר בסימן תרי"ח.

(כתב הרא"ש שבשאלות דרב אחאי כתב שיוולדת אסורה להתענות כל ל' יום, אבל כל המחברים חולקים עליו. בית יוסף).

סימן תרי"ח

מתי מותר לחולה לאכול ביוה"כ

פיקוח נפש ואפילו ספק פיקוח נפש דוחים את כל התורה, ולכן חולה שיש אפילו רק ספק שמא ע"י שלא יאכל יגבר עליו החולי ויסתכן, עליו לאכול ביוה"כ, ובסימן זה יבואר מה הדין כשיש ויכוח בין הרופאים אם יש בזה סכנה, ומתי מתחשבים בדעת החולה עצמו, וכדלהלן.

דברי הגמרא והראשונים

איתא במתני' (יומא פ"ב.) **חולה מאכילין אותו על פי בקיאי, ואם אין שם בקיאי מאכילין אותו על פי עצמו, עד שיאמר די.**

עוד איתא בגמרא (שם פ"ג.) **אמר רבי ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה, מאי טעמא לב יודע מרת נפשו. פשיטא, מהו דתימא רופא קים ליה טפי, קא משמע לן.**

שיטת ר"י (וכ"כ בהגהות מיימוני בשם יש גאונים) דהיינו כשהחולה אומר שהוא ירא שאם לא יאכל יכביד חוליו ויהיה מסוכן למות, וכתב הרא"ש שזו חומרא גדולה בספק נפשות, דאין לך רופא שיאמר אם לא יאכל שמא ימות, אלא הרופא דרכו לומר אם לא יאכל אפשר שיכביד עליו החולי ויסתכן, וכן ר"ת הורה הלכה למעשה להתיר כיון שהחולה יודע שהיום יום הכפורים או שבת ואומר אני צריך ואיני יכול לסבול מחמת החולי, ואפילו אם החולה סבור שזה לא מסוכן מאכילים אותו באומר צריך אני.

וכתב הכלבו שמבואר בירושלמי שפעמים עצם ההתר לאכול מספיק והחולה לא צריך לאכול בפועל, ודוגמת זה היו עושין למשלח השעיר (שם ס"ז.) שהיו עושין סוכות בדרך ומזמנין לו שם מזון ואומרים הרי פת ומים ומפרש טעמא לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו ואמרין בגמרא שם שמעולם לא הוצרך אדם לכך.

עוד איתא בגמרא (שם פ"ג.) **רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך, שומעין לרופא, מאי טעמא תונבא הוא דנקיט ליה,** והיינו שמחמת ביעות חליו הוא אומר כן, וכיון דספק נפשות להקל נותנים לו לאכול בין כשהוא אומר צריך והרופא אומר שלא, ובין כשהרופא אומר צריך והוא אומר שלא. דכי אמר צריך לא מחמת ביעתותא קאמר אלא קים ליה בגויה טפי ולב יודע מרת נפשו וכי אמר לא צריך תלינן דמחמת תונבא הוא דאמר הכי. וכתב הרמב"ם דבעינן שיהיה הרופא בקי, דהא איתא במתני' מאכילין אותו על פי בקיאי.

עוד איתא בגמרא (שם) **חולה מאכילין אותו על פי בקיאי. על פי בקיאי אין על פי עצמו לא, על פי בקיאי אין על פי בקי אחד לא. הכי במאי עסקינן דאמר לא צריכנא. וליספו ליה על פי בקי, לא צריכא דאיכא אחרינא בהדיה דאמר לא צריך.** ומבואר שאם הוא ורופא אחד אומרים שאינו צריך, ורופא אחד אומר שצריך, אין מאכילים אותו עד שיהיו שנים כנגד שנים, דאין דבריו של אחד במקום שנים, וה"ה כששני בקיאים אומרים שאינו צריך ובקי אחד אומר שצריך אין מאכילים אותו, ואין לומר שדווקא כשהחולה ועוד אחד אומרים שאינו צריך צריך שנים כנגדם, אבל כנגד ב' בקיאים לא, דמה שמצינו שהחולה עדיף מכמה בקיאים זה רק כשהחולה אומר צריך, דלב יודע מרת נפשו, אבל כשאומר איני צריך ודאי לא עדיף מאינש דעלמא.

עוד שם בגמרא **מאכילין אותו על פי בקיאי. פשיטא ספק נפשות הוא, וספק נפשות להקל. לא צריכא דאיכא תרי אחריני בהדיה דאמרי לא צריך. ואף על גב דאמר רב ספרא תרי כמאה ומאה כתרי הני מילי לענין עדות אבל לענין אומדנא בתר דעות אזלינן. הני מילי לענין אומדנא דממונא, אבל הכא ספק נפשות הוא.** מבואר מדברי הגמרא שבנפשות אין הולכים אחרי רוב דעות. אמנם בשאלתות דרב אחאי כתב שהולכים אחרי רוב דעות, וכן מבואר מדברי רש"י (שכתב שאם שנים ואשה אומרים צריך ושלשה אומרים אין צריך האשה מצטרפת למיהו פלגא ופלגא וספק נפשות להקל, ומבואר שבלי האשה הולכים אחר הרוב), וכתב הרמב"ן שלשיטה זו דברי הגמרא שבנפשות לא הולכים בתר רוב דעות, זה לא נשאר למסקנה אחרי דברי מר בר רב אשי (דלהלן), אלא כוונת המשנה שאם חולה ועוד אחד אומרים שאינו צריך מאכילים אותו על פי שני בקיאים שאומרים שהוא צריך, וקמ"ל שרק להקל שמועים לחולה כנגד מאה, אבל להחמיר אינו אלא כבקי אחד. וכתב הרא"ש שלהלכה לא הולכים אחרי רוב דעות, דאין לדחות סתמא דגמרא, ועוד דכיון דאיכא פלוגתא דרבנותא אזלינן לקולא בספק נפשות. וכתב הר"ן שגם לדעת הרי"ף אין הולכים אחרי רוב דעות, וכתב הר"ן שזה ג"כ דעת הרמב"ם, אבל המגיד משנה והטור והבית יוסף כתבו שדעת הרמב"ם דאזלינן בתר רוב דעות. והטור פסק כדעת הרא"ש. וכתב רבינו ירוחם שאף שיש מחלוקת הפוסקים אם הולכים בתר רוב דעות, אין לנו נ"מ במחלוקת זו, דאם יבוא מעשה לידינו נאכיל את החולה, דספק נפשות להקל.

ונחלקו הראשונים מה הדין כשיחיד מומחה המוחזק בבקאות נחלק על כמה רופאים שאינם חכמים ומומחים כ"כ, י"א שהולכים אחרי המומחה, כדקתני במתני' מאכילים אותו על פי בקיאים, ש"מ אזלינן בתר הבקאות, וכן דעת הר"ן. ודעת הרמב"ן שאם מניין הרופאים שוה הולכים אחר חכמה ובקאות, כדאיתא בגמרא (ע"ז ז.) היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר וכו' אם היה אחד מהם גדול בחכמה הלך אחריו, אבל כנגד רוב אין הולכים אחר חכמה ובקאות, וכיון שכולם רופאים ויודעים במלאכה אין דבריו של אחד במקום שנים, ומ"מ במופלג מהם בחכמה חוששים לדבריו להחמיר (לתת לחולה לאכול) אפילו כנגד שנים, כדמצינו (יבמות י"ד.) דכי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, אבל הכא בית שמאי מחדדי טפי. ודעת הרמב"ם שאם מקצת הרופאים אומרים צריך ומקצתם אומרים אינו צריך והם שוים במנין, הולכים אחר הבקאים.

עוד שם בגמרא **והא מדקתני סיפא ואם אין שם בקיאי מאכילין אותו על פי עצמו, מכלל דרישא דאמר צריך. חסורי מיחסרא והכי קתני, במה דברים אמורים דאמר לא צריך אני, אבל אמר צריך אני, אין שם בקיאי תרי אלא חד דאמר לא צריך, מאכילין אותו על פי עצמו. מר בר רב אשי אמר, כל היכא דאמר צריך אני, אפילו איכא מאה דאמרי לא צריך לדידיה שמענין, שנאמר לב יודע מרת נפשו. וכתב הרא"ש שהלכה כמר בר רב אשי (דבתראה הוא, ואיתא בתשובות הגאונים שבכל מקום הלכה כמותו חוץ משני מקומות) שמאכילים אותו אפילו רק הוא אומר צריך ומאה בקיאים אומרים שאינו צריך.**

פסקי ההלכה

סעיף א'

חולה שהוא צריך לאכול ביה"כ מאכילים אותו לפי התנאים דלהלן:

אם רופא בקי באותו מקום אומר שאם לא יאכל אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן (וא"צ שהרופא יאמר שמא ימות), ואפילו אם הרופא אינו אומר להדיא שהוא יסתכן בזה אלא שאומר שאפשר שיכבד עליו החולי, ואפילו אם עכשיו אין בו סכנה אבל משרעים שאם לא יאכל המחלה עלולה להתגבר ויכול להיות שיבוא לידי סכנה, מאכילים אותו, שמא יסתכן, ואפילו אם החולה אומר שאינו צריך, שומעים לרופא, אפילו אם החולה הוא רופא מומחה. וכתב השו"ע שאפילו בקי נכרי נאמן, אמנם הדבר תלוי לפי ראות עיני המורה, דמצינו רופאים נכרים או שאינם שומרי תורה ומצוות שעל כל חולי קל אומרים שזה סכנה אם יתענה. ובסימן שכ"ח הביא השו"ע דעת י"א שא"צ בקי אלא כל אדם שאומר שהוא מבין בחולי זה הרי הוא בחזקת בקי קצת לענין ספק נפשות, ומסיים הרמ"א שם ש"א שזה דווקא ברופא ישראל אבל נכרי אינו נאמן עד שיהיה בקי, וה"ה הכא. ודע דביולדת לכו"ע מאמינים לנשים, דאינהו בקיאי בהו.

אם החולה אומר שהוא צריך לאכול ואם לא יאכל שמא יכבד עליו החולי, והודיעוהו שהיום יו"כ, מאכילים אותו אפילו אם מאה רופאים אומרים שאינו צריך, ואפילו אם הרופאים אומרים שהמאכל יזיקהו. ואף שדעת הט"ז שהדין הנ"ל הוא רק אם החולה אמר בעצמו שהוא צריך לאכול, אבל אם רק כששאלוהו אמר שהוא צריך מותר רק אם רופא אחד אומר כדבריו, ואז מותר אפילו כנגד מאה, מ"מ הרבה אחרונים חולקים עליו.

חולה שצריך לאכול ורוצה להחמיר, עליו הכתוב אומר "ואך את דמוכם לנפשותיכם אדרוש". ובמקום שמאכילים אותו א"צ כפרה על כך.

סעיף ב'

רופא אחד אומר צריך ואחר אומר שאינו צריך, והחולה שותק או שאומר שאינו יודע, מאכילים אותו אף אם הרופא הראשון הוא נכרי או אשה, ודוקא אם הנכרי הוא בקי, אבל כשאינו בקי אינו נאמן להכחיש את הישראל אפילו אם הישראל אינו בקי כמוהו.

סעיפים ג' ד'

אם רופא אחד והחולה אומרים שהוא צריך מאכילים אותו אפילו אם מאה רופאים בקיאים ומופלגים יותר מרופא זה אומרים שאינו צריך, מפני שהחולה מסייעו ולב יודע מרת נפשו, ואין חוששים שהחולה אומר שהוא צריך בגלל הרופא.

אם החולה ורופא אחד אומרים שאינו צריך ורופא אחר אומר שצריך, או שהחולה אינו אומר כלום ורופא אחד אומר שצריך ושניים אומרים שאינו צריך, אין מאכילים אותו, אמנם אם הרופא שאומר שהוא צריך מופלג בחכמה יותר מאחרים מאכילים אותו.

אם שני רופאים אומרים שצריך, מאכילים אותו אפילו אם מאה רופאים וגם החולה אומרים שאינו צריך.

דעת הרמ"א שאע"פ שאלו שאומרים שאינו צריך יותר בקיאים ומופלגים בחכמה זו וגם הם הרבה יותר במנין מאלו האומרים שהוא צריך לאכול, מאכילים אותו, כיון שגם האחרים הם בקיאים בחכמה זו. ודעת המ"א והא"ר שאם הם שוים במנין הולכים אחרי הבקיאים ומופלגים בחכמה זו יותר, אמנם אם אלו שאומרים שהוא צריך מרובים הולכים אחריהם אפילו אם אינם חכמים ובקיאים כל כך.

סעיפים ה' ו'

אם הרופא אומר שהוא מסופק מאכילים אותו אף אם רופא אחר או החולה אומרים שאינו צריך, דספק נפשות להקל, ובמטה אפרים כתב שאם שני רופאים אומרים שאינו צריך, אין ספיקו של אחד מוציא מידי שנים, ומצדד עוד דאף שנים מסופקים כנגד שנים שאומרים שאין צריך אין בדבריהם כלום.

אם הרופא אינו מכיר את החולי הוי כשאר בני אדם, אמנם אם נחלש הרבה עד שנראה לרוב בני האדם שנמצאים שם שהוא מסוכן אם לא יאכל, מאכילים אותו אף בלא רופאים, דספק נפשות הוא.

אם החולה הוא רופא ואומר איני יודע, לדעת הט"ז מאכילים אותו אף אם רופא אחר אומר שאינו צריך, והא"ר מפקפק על זה, ונראה שזה תלוי במהות המחלה, שאם זו מחלה של חום שאין דעתו צלולה כ"כ בודאי יש מקום לדברי הא"ר.

אם הרופא אומר שאינו צריך והחולה אומר איני יודע, אין מאכילים אותו, מפני שרוב החולים אינם בקיאים בחולי שלהם.

סעיפים ז' ח'

כמה מאכילים את החולה

איתא בגמרא (כריתות י"ג.) **התירו לה לעובר להאכול פחות פחות מכשיעור מפני הסכנה. מפני הסכנה ואפילו טובא נמי תיכול, אמר רב פפא הכי קאמר התירו לה לעובר להאכול פחות פחות מכשיעור כדי שלא יצטרף לכזית בכדי אכילת פרס.** וכתב הרא"ש בשם בה"ג שגם בחולה נותנים לו פחות מכשיעור, כדי להקל מעליו מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד, אך נראה שבחולה אין עושים כך אלא על פי רופא שאומר שיספיק להאכילו מעט מעט, וכן במעוברת אם אין דעתה מתיישבת בפחות מכשיעור מאכילים אותה כשיעור. וכ"כ הר"ן והמגיד משנה. וכתב הר"ן שכשמאכילים פחות מכשיעור, צריך שישנה בין אכילה לאכילה כשיעור ארבע ביצים, לחוש לדברי רש"י דס"ל שד' ביצים הוא שיעור אכילת פרס. ולענין המתנה בין שתית פחות כשיעור לשתיה נוספת של פחות מכשיעור, לדעת הרמב"ם די להמתין כשיעור שתית רביעית, והר"ן כתב להחמיר להמתין גם בזה כדי לאכילת פרס, אבל בין אכילה לשתיה אין צריך לשהות דהא תנן (יומא ע"ג:) האוכל והשותה אינם מצטרפין. עוד כתב הר"ן שאם אמדוהו רופאים שאין השיעורים הללו מספיקים לו, או שהחולה אומר כן, או שנסתפקו בדבר, מאכילים ומשקים אותו כל צרכו.

פסקי ההלכה

חולה ומעוברת באופן שמותר להם לאכול מאכילים אותם בכל פעם פחות מכשיעור, והיינו שמאכילים אותו כשני שלישי ביצה בינונית או מעט יותר (רק שלא יהיה קרוב לביצה), ואחר אכילתו ישהה כדי אכילת ד' ביצים (או ג' ביצים אם קשה לו, ששיעור זה נחשב הפסק לכמה פוסקים, ויבדוק בשעון לפני יו"כ כמה לוקח לו לאכול ד' ביצים, והחת"ס כתב שט' דקות הוא שיעור כדי אכילת פרס), ובשתיה יבדקו בחולה עצמו (לפני יו"כ) כמה נכנס בפיו באופן שהוא מסלק את המשקה לצד אחד ונראה כמלוא לוגמיו, וישקוהו פחות מאותו שיעור, וישהו בין שתיה לשתיה כדי אכילת ד' ביצים (או ג' ביצים וכנ"ל), או לפחות כדי שיעור שתית רביעית (ועיין במ"ב סימן תרי"ב).

אם אמדו את החולה שאין מספיק לו לאכול או לשתות פחות
פחות מכשיעור, או שיש ספק בדבר, מאכילים ומשקים אותו מיד כל צרכו. ואם החולה אומר שהוא צריך לכך, נותנים לפניו מאכל ואומרים לו יום כיפור היום, ואם אתה חושש שיהיה לך סכנה אם לא תאכל כשיעור בבת אחת, אכול בבת אחת, ואם לאו תאכל מעט מעט פחות מכשיעור. וצריך לשער בכל אכילה אם אין די לו בפחות מכשיעור, וקשה מאד לשער כן וצריך לזה זריזות ובקיאות.

צריך המורה הוראה להיות בקי בדינים הנ"ל מערב יוה"כ, כיון שיתכן שבהמתנה מועטת יש סכנת נפשות, ואם המורה צריך לעיין בדין ויש שם אחר בקי שיודע להשיב מיד, אין חולקים בזה כבוד לרב, וע"ע בדינים אלו בסימנים שכ"ח וש"ל, דאין בין שבת ליוה"כ אלא שזה זדונו בסקילה וזה זדונו בכרת.

סעיף ט'

מי שאחזו בולמוס

איתא במתני' (יומא פ"ג.) **מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים, עד שיאורו עיניו.** ובגמרא **מניין היו יודעין שהאירו עיניו, משיבחין בין טוב לרע, אמר אביי ובטעמא. תנו רבנן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל, טבל ונבילה מאכילין אותו ונבילה, וכו'.**

פסק ההלכה - מי שאחזו בולמוס (-חולי שבא מחמת רעבון) והוא מסוכן למוות עי"ז, וסימניו שעניני כהות ואינו יכול לראות, מאכילים אותו עד שיאורו עיניו (ועיקר הסימן בזה הוא שהוא יודע להבחין בין טעם תבשיל יפה לטעם תבשיל רע), וא"צ לצמצם לתת לו פחות פחות מכשיעור מפני שיוכל לבוא עי"ז לסכנה. ואם אין שם מאכל התר מאכילים אותו מאכל איסור, ואם יש ב' מיני איסורים מאכילים אותו האיסור הקל תחילה. ואם הוא צריך בשר ויש שם בהמה שצריך לשוחטה ונבילה, מאכילים אותו נבילה, כיון שהוא צריך לאכול לאלתר.

סעיף י'

חולה שאכל ביוה"כ ונתיישבה דעתו בענין שיכול לברך, וכן יולדת או נערים שאוכלים ביוה"כ, צריכים לומר יעלה ויבוא בברכת המזון בבונה ירושלים, ואם יוה"כ חל בשבת יאמרו גם רצה והחליצנו. וי"א שאפי' יעלה ויבוא לא יאמרו, ועכ"פ קידוש בודאי אין לעשות, וכן אם שכח לומר יעלה ויבוא או רצה וסיים ברכת בונה ירושלים לא יחזור, די ש בזה חשש ברכה לבטלה.

סימן תרי"ט

סדר ליל יום הכיפורים

לאחר שנתבאר בסימנים הקודמים (תרי"א - תרי"ח) דיני איסור מלאכה וחמשת העינויים של יום הכיפורים, מבאר השו"ע בסימנים הבאים (תרי"ט - תרכ"ג) דיני התפילות והסליחות והפיוטים ושאר הדברים שאומרים ביום הכיפורים בתפילות מעריב שחרית מוסף מנחה ונעילה. וכדלהלן.

סעיף א'

אמירת על דעת המקום וכו' - נוהגים לומר בליל יוה"כ, "בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, על דעת המקום ועל דעת הקהל, אנו

מתירים להתפלל עם העבריינים", (לשו"ע הש"ץ אומר זאת, וכתב המ"ב שהמנהג שהגדול שבכל עיר אומר, וצריך גדול העיר או הש"ץ לצרף אליו עוד שניים). ועברייני היינו שעבר על גזירת ציבור או שעבר עבירה, ואם נידוהו אינו מצטרף למנין, ויכולים להתנות שגם אם יש מנין בלעדיו לא יתפללו עימו. ומתירים כדי שיוכלו להתפלל עם אנשים כאלו, כדאיתא בגמרא (כריתות ו:) **דכל תענית ציבור שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית** (דשם שמים מתקדש כשהרשעים חוזרים בתשובה ורוצים להתאגד ולהתנהג כמו הצדיקים), שהרי חלבנה ריחה רע והיא נמנית עם סממני הקטורת.

כל נדרי

מנהג הקדמונים לפני תפילת יוה"כ כל נדרי ואסרי וכו' די נדרנא ודי אשתבענא ודאחרימנא מיום כיפורים שעבר עד יום כיפורים הזה. והיינו להתיר הנדרים והחרמות והשבועות, אולי עברו עליהן, כדי לינצל מן העונש. וכן דעת הרא"ש שכל נדרי נתקן על מה שהיה בשנה שעברה, ולכך אומרים אותו ג"פ, ואומרים ונסלח לכל עדת בני ישראל.

ר"ת מקשה כמה קושיות על מנהג זה, והנהיג לומר די נדירנא ודמישתבענא מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו, (ואומרים ג"פ כדי לחזק הענין, ואמירת ונסלח היא שאם ידור בשנה זו וישכח את הביטול ויעבור על נדרו, אע"פ שהנדר בטל צריך כפרה, כמו מי שהיה סבור לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה (קידושין פ"א:), ולדבריו כשאומרים "ונסלח" לא אומרים (ככתוב), ואמר שמקור מנהג זה הוא מהגמרא (נדריים כ"ג:) **הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל, וכו' ובלבד שלא יזכור לחנאו בשעת הנדר, ולכך צ"ל** כולהון איחרטנא בהון, כלומר אם אשכח ואדור מעתה אני מתחרט עליהם ומתנה שיהו בטלים, אמנם ביטול זה אינו מועיל אלא לנדרי עצמו ושבועה שישבע מעצמו, אבל נדר שחבירו מדירו ושבועה שחבירו או ב"ד משביעין אותו אין מועיל להם ביטול.

וכתב הכלבו שטוב ויפה שאם יש לש"ץ עצמו ספק שבועה ונדר, שיתירו לו שלשה אנשים בטרם רדתו לפני התיבה, דלאו כל כמיניה להתיר נדרי. ועכשיו אין נוהגין לעשות כן, ונראה שסומכין על מה שהקהל אומרים כל נדרי יחד עם הש"ץ כדי להתיר לו.

דעת רב סעדיה גאון שאין לומר כל נדרי אלא לעדה ששגגה ואסרה איסור על נפשה בבית הכנסת, כגון נדרי שגגות ואונסין בשגגת צבור, אבל מי שנשבע כל השנה להתיר שבועה ולבטלה לא.

עוד כתב רס"ג שיש לומר זאת קודם ברכו, דאין נשאלים לנדריים בשבת (שבת קנ"ז.), וכן אנו עושים כדי שלא להכנס למחלוקת, וי"א שיברך שהחיינו לפני כל נדרי, ואנו נוהגים לברך אח"כ.

דעת רב האי גאון שאין להתיר נדרים לא בר"ה ולא ביוה"כ, וכן מסקנת הריב"ש שטוב שלא לומר כלל כל נדרי.

כתב הטור שהמנהג לומר כל נדרי, וכן פסק השו"ע.

פסק ההלכה - יאמר הש"ץ כל נדרי וכו', והקהל יאמרו עם הש"ץ בלחש, דאין תנאי הש"ץ מועיל לציבור. ומנהג הקדמונים היה לומר "מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה", והיינו להתיר נדרים ושבועות שנדרו ונשבעו, פן עבר אחד עליהם. ולר"ת אומרים רק "מיום הכיפורים זה עד יום הכיפורים הבא עלינו", שזה תנאי שלא יחולו עליו נדרים ושבועות, וזה מועיל דווקא אם לא זוכר את התנאי בעת הנדר או השבועה, ולפי זה צריך לומר "די נדירנא ודמישתבענא"

בלשון עתיד, והמ"א מסיק שגם לר"ת יכול לומר דנדרנא בתיבה אחת, דלשון זה גם להבא משמע. ונוהגים לאומרו ג' פעמים, וכל פעם יגביה קולו יותר.

נוהגים לומר כל נדרי מבעוד יום ולהמשיך בניגונים עד הלילה, כדי להתפלל ערבית בלילה, ואם עדיין לא הגיע זמן ק"ש, יאמרו מזמורי תהילים לפני ערבית.

ונסלח - הש"ץ אומר ג"פ "ונסלח לכל עדת וכו'", והקהל אומרים ג"פ "ויאמר ד' סלחתי כדברך".

ברכת שהחיינו

איתא בגמרא (עירובין מ:) בענין ברכת שהחיינו, **יום הכפורים היכי עביד, אי מברך עליה ושתי ליה, כיון דאמר זמן קבליה עליה ואסר ליה, וכו'.** לברוך עליה ולנחיה, המברך צריך שיטעום. **ליתביה לינוקא, לית הלכתא כרב אחא דילמא אחי למסרך.** מאי הוי עלה, וכו'. **איתנו ליה כסא דחמרא, קדיש ואמר זמן והלכתא אומר זמן בראש השנה וביום הכפורים.** והלכתא זמן **אומרו אפילו בשוק.** והיינו שכיון אפשר לומר זמן בשוק, ובסתם שוק אין כוס, מבואר שאין קפידא לומר זמן על הכוס, וממילא ביה"כ אומר זמן ללא כוס. והא שנותנים לתינוק לשתות במילה בתשעה באב, כיון שאינו דבר קבוע לא חוששים דאית למיסרך. ומה שנותנים לתינוק לאכול ולשתות ביה"כ, שאני הכא שכיון שאינו צמא ונותנים לו לשתות יחשוב שזה מצוה ויעשה כך כשהוא גדול. וכתב רב עמרם שיחיד יכול לומר זמן, ומברכים בבית הכנסת שמא יש מי שלא בירך. והמנהג לסמוך על ברכת הש"ץ, ולא לברך לפני כן.

פסק ההלכה - אח"כ אומר הש"ץ שהחיינו, ומברך שהחיינו בלא כוס, דאף אם עדיין יום הוא מקבל קדושת יוה"כ בברכתו ואסור לו לשתות, ואסור לתת לקטן שמא יבוא לעשות כך גם כשיגיע למצוות. והציבור יברכו שהחיינו בלחש, וטוב לסיים את הברכה לפני הש"ץ כדי שייסיפיקו לענות אמן על ברכתו, ומ"מ הש"ץ יכוין להוציא כל מי שירצה. והנשים האומרות שהחיינו בהדלקת הנרות יזהרו שלא לברך שוב בבית הכנסת.

יתעטף בטלית מבעוד יום כדי לברך, דאין מברכים בלילה אף על כסות המיוחדת ליום. ועיין בסימן י"ח.

אין לש"ץ לשנות ממנהג העיר אפילו בפיזטים או בניגונים שאומרים שם, כי זה מבבל דעת הקהל.

אין לומר באהבה קודם "מקרא קודש", ובמקומות שנוהגים לומר באהבה אין לשנות.

סעיף ב'

אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם, בין בלילה בין ביום, מפני שזה שירת המלאכים, וישראל ביה"כ דומים למלאכים.

סעיף ג'

נוסח התפילה ביה"כ שחל בשבת

איתא בגמרא (שבת כ"ד:) **ולית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאמר רבי יהושע בן לוי יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת, יום הוא שנתחייב בארבע תפלות.** קשיא הלכתא אהילכתא, אמרת

הילכתא כרבי יהושע בן לוי, וקיימא לן הילכתא כרבא דאמר רבא יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת אין שליח צבור יורד ערבית ביום טוב. הכי השתא, התם בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך, ורבנן הוא דתקוני משום סכנה, אבל הכא יום הוא שנתחייב בארבע תפלות.

פסק ההלכה - יוה"כ שחל בשבת אומרים ותתן לנו ד' אלוקינו באהבה את יום השבת הזה ואת יום צום הכיפורים הזה, ואין אומרים בו אלוקינו ואלוקי אבותינו רצה במנוחתינו, דבתענית אין כ"כ רצון במנוחתינו, אבל אומרים והנחילנו וכו' וינוחו בו וכו', ויסיים כי אתה סלחן וכו', ולא יאמר ודברך אמת וקיים לעד. ואומרים ויכולו וברכה אחת מעין שבע, ואומרים בה המלך הקדוש שאין כמוהו, וחותרים מקדש השבת ולא מזכירים יוה"כ. ואין אומרים אבינו מלכנו בשבת, אבל את שאר הסליחות והתחינות אומרים כמו בחול.

סעיף ד'

צריך להעמיד אחד לימין הש"ץ ואחד לשמאלו כדרך שאהרן וחור תמכו במשה רבינו ע"ה. ועכשיו המנהג שעומדים ליד החזן עד אחרי ברכו, ובשבת שאומרים מזמור שיר ליום השבת יכולים לחזור למקומם בתחילת אמירת המזמור.

סעיף ה'

יש שעומדים על רגליהם כל היום וכל זמן התפילה והסליחות בלילה, כדי להיות כמו המלאכים, והכל לפי מה שמרגיש בכוחו, ומי שאינו יודע בעצמו שזה לא יגרום לו שיתנמנם בתפילה או שלא יוכל לכוין כראוי עבירה היא בידו, ואפילו ביום לא יעמוד אם עי"ז לא יוכל לכוין כראוי. ומי שעשה כך פעם אחת והיה בדעתו לעשות כך כל ימיו, ורוצה לשבת, צריך התרה. ונשים לא יעמדו, וגם לאנשים מותר להשען אם נחלשו אף אם בפעם הראשונה לא נשען. וכן יזהרו שלא ישוהו נקביהם ויעברו על כל תשקצו.

סעיף ו'

נוהגים **ללון בבית הכנסת ולומר שירות ותשבחות** כל הלילה, ואז מותר לישן כיון שהלינה היא לצורך מצוה, וטוב לישן רחוק מארון הקודש פן יבוא לידי הפחה, ומהאי טעמא מי שאינו רוצה לומר שירות ותשבחות בלילה לא יישן שם. והחזנים המתפללים כל היום לא יהיו ערים כל הלילה, מפני שע"ז הם מאבדים את קולם. ובלבד שכתב שעדיף לישן בביתו, כי הניעור בלילה ישן ביום ואינו אומר בכונה, ואי משום הנרות ישכרו שומר. וקודם שישן יאמר מלבד ק"ש גם ד' מזמורים ראשונים בתהילים, שהם שמירה לקרי, וטוב שלא יתעטף בכרים וכסתות המחממים, ועכ"פ לא יכסה רגליו.

טוב ללמוד ביה"כ משניות מסכת יומא, וכן את המאמרים בסוף יומא המדברים מענין התשובה, ואין לת"ח לעסוק בתורה במקום לומר תפילות וסליחות עם הציבור.

סימן תר"כ

כתב הטור שבשחרית משכימין לבית הכנסת ומסדרין הברכות, ואומרים פסוקי דזמרה כמו בשבת, ובספרד נוהגין להרבות במזמורים מענייניו של יום, וטוב שלא להאריך בהם כל כך, כדי לקרות ק"ש בעונתה. (והבית יוסף מביא מהכלבו שלא אומרים ביה"כ מזמור שיר

ליום השבת, א"כ הוא חל בשבת, ויש שאין נמנעים מלאומרו ביו"ט ויוה"כ, דאינהו נמי שבתון איקרו). ועומד ש"צ לפני התיבה ואומר נשמת. ואם נהגו להוסיף ביוצר אור ובאהבה רבה ובאמת ויצב הרשות בידם, וכן נוהגים באשכנז, אבל יותר נכון שלא להוסיף. ומתפללים הצבור ז' ברכות כמו במערב, ואח"כ הש"צ חוזר התפלה ואומר במגן ובמחיה ובהאל הקדוש דברי ריצוי וסליחה, ואין זה דבר קצוב ולא חובה, אלא שבח והודאה והזכרת זכות אבות, ומה שירצו או להרבות או למעט הרשות בידם, ואנו אומרים דבר מועט בג' ראשונות, אבל סליחות ורחמים [-שאומרים בברכה אמצעית] חובת היום הם [ואין שבח לקצר בהם], ואומר אתה בחרתנו, ומחול עד לפני ד' תטהר, ויודוי על חטא עד כי אתה סולח, ואח"כ יעלה ויבא וקדשינו במצותיך וכו', רצה ועבודה והודאה ברכת כהנים.

כתב בעל העיטור שבשחרית מתוודה ג' פעמים, וכן במוסף ובמנחה, אבל בנעילה מתוודה פעם אחת, והן י' וידוים כנגד י' פעמים שמזכיר הכהן גדול את השם ביום הכיפורים, ובלילה אינו מתוודה. ויש מקומות שנהגו שאינו מתוודה אלא לכל תפלה פעם אחת, והצבור פעם אחת, הרי ח', ועוד פעם אחת במעריב ועוד פעם אחת במנחה של ערב יוה"כ.

י"א שבערבית ובשחרית אומרים ה' פעמים ויעבור, ובמוסף ז', ובמנחה ו', ובנעילה ג'. וי"א שבתפילת יוצר צ"ל י"ג פעמים ויעבור, כנגד י"ג מדות. וי"א שבשחרית אומר ז' סליחות, ובמוסף ה', ובמנחה ג', ואם יש פנאי אומר ה'.

פסקי ההלכה

זמן תפילת מוסף – לכתחילה ראוי להיות זהיר להתחיל תפילת מוסף קודם שיעברו שש שעות ומחצה מן היום, מפני שאז מגיע זמן תפילת מנחה גדולה שהיא תדירה יותר ממוסף, ומ"מ בדיעבד אפילו נתאחר עד אחרי ז' שעות יתפלל מוסף ואח"כ מנחה, אא"כ הגיע זמן מנחה קטנה.

טוב לקצר בפיוטים ובסליחות בשחרית כדי להתפלל מוסף לפני סוף שעה שביעית, ואם הוא סוף שעה שישית ידלג אף אבינו מלכנו.

צריך כל יחיד לומר ביוה"כ י' וידוים לפחות, והיינו במנחה של ערב יוה"כ ובמעריב (ומה שאומרים בסליחות של מעריב אינו נחשב למנין זה, כיון שאינו בתוך התפילה), ובד' תפילות היום אומר בין בתפילת לחש בין בחזרת הש"ץ, כנגד י' פעמים שהכה"ג היה מזכיר את השם ביוה"כ.

סימן תרכ"א

סעיף א'

קריאת התורה וההפטרה

איתא במתני' (מגילה כ"א.) **זה הכלל כל שיש בו מוסף ואינו יום טוב קורין ארבעה, ביום טוב חמשה, ביום הכפורים ששה, בשבת שבעה.** עוד שם במתני' (ל:) **ביום הכיפורים אחרי מות, מפני שכתוב שם עבודת היום, ולהלן בגמרא (ל"א.) ומפטירין כי כה אמר רם ונשא,** מפני שכתוב שם ענין תשובה, וכן כתוב בה "לקדוש ד' מוכבד" ודרשינן (שבת קי"ט.) זה יום הכיפורים.

פסקי ההלכה

מוציאים ביוה"כ שני ספרי תורה, בראשון קוראים ששה קרואים מתחילת פרשת אחרי מות עד "ויעש כאשר ציוה ד' ", (ואיתא בזהר שכל מי שמצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם, מוחלים לו עוונותיו ואין בניו מתים בחייו, והעיקר שעי"ז יתן לב לשוב מעבירות שבידו, דאם בארזים נפלה שלהבת מה יענו אזובי הקיר), ואין מוסיפים יותר קרואים.

אם חל יוה"כ בשבת קוראים שבעה קרואים, ולכתחילה אין כדאי להוסיף עליהם, ואפשר שבמקום שהעולים נותנים הרבה לצדקה המיקל לא הפסיד.

בספר השני קוראים למפטיר בפרשת פנחס "ובעשור לחודש".

הפטרה – מפטירין בישעיה "ואמר סולו סולו פנו דרך" עד "כי פי ד' דיבר". ואין אומרים בברכות ההפטרה מלך מוחל וסולח, אלא אומרים "ודברך אמת וקיים לעד, ברוך וכו' ", (ובבית יוסף מביא שהרוקח כתב שאומר מלך מוחל וסולח).

סעיפים ב' ג'

ברית מילה ביוה"כ

זמן הברית – לדעת השו"ע מלים בין יוצר למוסף אחרי קריאת התורה, ואחר המילה אומרים אשרי ואח"כ קדיש. והרמ"א כתב שנוהגים למול אחרי אשרי, והמ"ב מביא שהמ"א כתב שיש נוהגים למול קודם אשרי, והא"ר הסכים ג"כ שכך נכון לעשות מכמה טעמים. ואם צריך לצאת מבית הכנסת בשביל המילה (כגון שאין עירוב וא"א להביא את התינוק לבית הכנסת) לא מלים עד אחרי החזרת הספר תורה למקומו, דזה בזיון להשאיר את הס"ת ולצאת לחוץ, ואח"כ לדעת השו"ע אומרים אשרי וקדיש, ולרמ"א (שאמרו כבר אשרי וכיון שהלכו יש הפסק גדול) אומרים יהי רצון שיש בו כמה פסוקים ואח"כ קדיש, או במקומות שא"א היה"ר יש לומר איזה מזמור ואח"כ קדיש.

כשיש ברית מילה אומרים זכור ברית, ואם חל בשבת אומרים יום ליבשה (והא"ר כתב שלא אומרים).

כוס של ברכה – לדעת השו"ע מברכים רק אשר קידש ידיד מבטן וכו' ואין מברכים על כוס כיון שאסור לטעום ממנו, ואין כדאי לתת לתינוקות לשותות דילמא אתי למיסרך לשתות תמיד ביוה"כ. ולדעת הרמ"א מברכים על הכוס ונותנים לתינוק הנימול לשתות מעט מן הכוס, מלבד מה שנותנים לו כשאומרים בדמין חיי, כדי שלא יהיה גנאי לכוס, ואם היולדת שם והיא חולה בענין שמותר לה לאכול, יכול להוציאה ויאמר לה שתכין לצאת בברכתו והיא תשתה מן הכוס, וזה עדיף מאשר לתת לתינוק.

מותר למצוץ את הדם כדרכו בחול, והנוהגים למצוץ עם יין לא יזלפו את היין בפה, ולא במוך מחשש סחיטה, אלא יזלפו ביד.

סעיף ד'

תפילת מוסף

הציבור מתפללים במוסף אבות וגבורות וקדושת השם, אתה בחרתנו, ומפני חטאינו וכו', עבודה והודאה וברכת כהנים, ויודוי. ומחזיר ש"ץ התפלה, אתה בחרתנו ומפני חטאינו וכו', ואומר עלינו לשבח, אוחילה, או"א היה עם פיפיות שלוחי עמך, וסדר עבודה, והיודוי שהיה כ"ג מתודה, ואומר ומזכיר השם י' פעמים - ג"פ בכל וידוי וא' בגורלות

שאומר לד' חטאת, ואח"כ אומר מחול וידוי עבודה והודאה וברכת כהנים וקדיש.

סדר העבודה

נהגו לומר סדר העבודה, וכן מבואר בגמרא (יזמא ל"ו: ונ"ו:) שכך היה מנהגם.

פסק ההלכה - במוסף יאמר הש"ץ סדר העבודה, משום שעיקר עבודת הכה"ג היתה במוסף ואנו אומרים זאת משום "ונשלמה פרים שפתינו". וכתב הרמ"א שנוהגים ליפול על פניהם כשאומרים הכהנים והעם, וכן בעלינו לשבח, ויש להניח עשבים על הרצפה או לחצוץ בטליתו, מפני שאסור לשטוח אפיו על הרצפה. והש"ץ אסור לו לעקור ממקומו באמצע התפילה כדי ליפול על פניו, ויש למחות ביד הנוהגים כך, והט"ז כתב שפשט המנהג שגם הש"ץ נופל על פניו וסומכים שהליכה אינה נחשבת הפסק, וכעת פשט המנהג שנותנים עוד סטנדר לפניו ובעבודה מסלקים אותו ואינו עוקר רגליו, והשמש מגביהו ומעמידו על רגליו בענין שלא יצטרך לעקור ממקומו.

יש פייטנים שסידרו פיוט על סדר העבודה, בני ספרד נהגו לומר סדר אתה כוננת שייסד יוסי בן יוסי כהן גדול, ואף שיש בו כמה דברים שאינם כהלכה, מנהגם היה שלא היו מקפידים לכתוב כהלכתא, ובבית יוסף מגיה בסדר אתה כוננת שיהיה כמו ההלכה, וכדלהלן:

לא יאמר "מיד יקבל את כבש התמיד ועשהו כהלכתו ככל השנה כולה", דהא תנן (ל"א:) **הביאו לו את התמיד וקרצו** (שחט רוב שני סימנים כמבואר בגמרא ל"ב:) **ומירק** (-גמר) **אחר שחיטתו** (לפי שאין קבלת הדם כשירה אלא ככהן גדול וצריך למהר ולקבל) **על ידו** (בשבילו, אי נמי אחריו וסמוך לו). ומבואר שלא היתה עשיית התמיד ביום הכפורים ככל השנה כולה. ועל כן יש לומר "מיד יקבל את כבש התמיד ושוחט בו רוב שנים ומניח כהן אחר לגמור השחיטה ומקבל את הדם וזרקו על המזבח כמצותו".

לא יאמר **יכנס** להקטיר את הקטורת ולהטיב את הנרות **ולהקריב את הראש ואת האיברים**, דמשמע שהקרבנות הראש והאיברים היתה בפנים, אלא יאמר "ויצא והקריב את הראש ואת האיברים".

יאמר "ואחר התמיד יקריב הפר ושבעת כבשים של מוסף היום" אחר שאמר "וינסך את היין בכל כלי יושר" לפי שנחלקו בגמרא (ע.) שלר"ע פר העולה ושבעת כבשים קרבים עם תמיד של שחר, ולרבי אליעזר קרבים עם תמיד של בין הערבים, וכל הפוסקים פסקו כרבי עקיבא.

לא יאמר **והביאו לו שני שעירים**, מפני שלא היו מביאים אותם אליו אלא הוא היה הולך למקום שהשעירים שם, כדאיתא במתני' (ל"ז.) **בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח**, אלא יאמר "ובא לו למזרח העזרה לצפון המזבח ושם שני שעירים והגירל עליהם שני גורלות".

לא יאמר "גורל ימין שהוא של שם יתנהו על השעיר", שהרי לא היה תמיד עולה בימין, ויש ליישב שהכונה שכשישראל היו בתכלית השלמות אז היה עולה תמיד בימין.

לא יאמר **ויעשהו** לד' חטאת, אלא "ואומר לד' חטאת".

אח"כ יאמר "והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שהרי שם זה היה מן העשרה שמות שהיה מזכיר כהן גדול, ואיתא בגמרא (שם) **נתן על שני השעירים ואומר לד' חטאת, רבי ישמעאל אומר לא היה צריך לומר חטאת אלא לד', והם עונים אחריו** (כשמזכיר את השם, גם לפי ת"ק)

בשכמל"ו. (וי"א שאין לומר כאן והכהנים והעם, וי"א שיש לומר אף הוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכים ואומר חטאת).

לא יאמר "אף שעיר שהוא של שם יעמידהו כנגד בית שחיטתו", דאיתא במתני' (מ"א:) **קשר לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח והעמידו כנגד בית שילוחו, ולנשחט כנגד בית שחיטתו**. ובגמרא **איבעיא להו ולנשחט אקשירה קאי או אהעמדה קאי**, ואסיקנא דאקשירה קאי.

לא יאמר "דם פרו הניח על הרובד", אלא יאמר "דם פרו הניח ביד מי שממרס בו על הרובד", כדאיתא במתני' (מ"ג:).

לא יאמר "ונטל מחתה זהובה", ואלא "ונטל מחתה של זהב".

לא יאמר "ומוסיף מלא חפניו קטורת על מדת כל יום", אלא יאמר "וחפן מלא חפניו קטורת ונתן לתוך הכף ונוטל בימינו מחתה ובשמאלו כף", שהרי ביום הכפורים היה מקטיר קטורת בשחרית ובין הערבים כשאר הימים על מזבח הזהב שבהיכל, ומלבד אותן ההקטרות היה נוטל מלא חפניו ונותן לתוך הכף ומכניסו לבית קדשי הקדשים ונותן לתוך מחתה מלאה גחלים, נמצא שבהקטרה זו לא היה מקטיר כי אם מלא חפניו, ואם כן לא שייך לומר ומוסיף מלא חפניו קטורת על מדת כל יום דמשמע שעכשיו היה נוטל מדת כל יום ומוסיף עליה מלא חפניו.

לא יאמר **"טמטם עיניו ושב לאחוריו"**, אלא יאמר "טהור שב לאחוריו", דא"צ לעצום עיניו, כדאיתא בירושלמי עד שלא ניטל הארון היה נכנס ויוצא לאורו של ארון משניטל הארון היה מגשש ונכנס מגשש ויוצא.

לא יאמר "כדוב שכול שעיר חטאת יביא", דמשמע שהכהן גדול עצמו היה מביא השעיר, ואינו כן אלא אחרים היו מביאים אותו לו, כמבואר בגמרא (נ"ג:), אלא יאמר "כצאתו הביאו לו שעיר חטאת".

לא יאמר "מיהר ונטל דם הפר והניח דם השעיר", דזה נכון לרבי יהודה (שם) שלא היה שם אלא כן אחד בלבד, ולכן לא היה אפשר להניח דם השעיר עד שיטול תחלה דם הפר, אבל לתנא קמא שהיה שם כן שני, קודם שיטול דם הפר היה מניח דם השעיר, והלכה כת"ק.

לא יאמר "אחר מיהר ונטל דם הפר, יצא והניחו על כן הזהב שהיה בהיכל", שהרי ההזאות הללו היו בחוץ ולא שייך לומר יצא, ועוד שהרי אומרים אח"כ בסמוך נחץ והניח דם הפר ונטל דם השעיר.

לא יאמר **"צוה והביאו לו את שעיר המשתלח"**, שלא היו מביאים לו השעיר אלא הוא היה הולך אצלו, כדאיתא במתני' (ס"ו.) **בא לו אצל שעיר המשתלח וסמך שתי ידיו עליו והתודה**, אלא יאמר "צעד ובא לו אצל שעיר המשתלח".

לא יאמר "דחפו בשתי ידיו ושב לאחוריו".

לא יאמר "רץ" לו אצל הפר ואצל **השעירים**, אלא יאמר "ואצל השעיר", שלא היה נשרף כי אם שעיר אחד.

לא יאמר "ונתנם במגס **והקטירם** על גב המזבח" אע"פ שזה הוא לשון המשנה (ס"ז:), דהא אתמר עלה בגמרא, **והקטירין סלקא דעתך** (והלא הוא עודנו לבוש בבגדי לבן) **אימא להקטירין** (כשיגיע זמנם), ולכן יאמר "להקטירם".

לא יאמר "וקלען במקלעות", אלא יאמר "וקלען כמקלעות", כדאיתא בגמרא (שם) **אמר רבי יוחנן כמין קליעה**.

לא יאמר "ועל ישראל ועל המקדש" אלא יאמר "על המקדש ועל ישראל", כלשון המשנה (ס"ה).

לא יאמר "ועל הכהנים ועל ירושלים ושאר התפלה", אלא יאמר "ועל הכהנים ועל שאר התפלה".

נוסח הוידי

איתא בגמרא (יומא ל"ו): **תנו רבנן כיצד מתוודה, עויתי פשעתי וחטאתי, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים חטאתי עויתי פשעתי.** ופסקו רב סעדיה גאון והרי"ץ גיאת ובעל העיטור כר"מ, אבל הרי"ף ובה"ג ורב פלטוי ור"ח והרמב"ם והרמב"ן והר"ן פסקו כרבנן, וכן המנהג.

הזכרת השם- הגמרא (שם ל"ז). לומדת מקרא שוידוי של יום הכיפורים צ"ל בו אנא השם, וזה נוסחו: אנא השם חטאתי עויתי פשעתי אני וביתי, אנא השם (וי"ג לומר כאן אנא בשם) כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי, ככתוב בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו. ובידוי השני היה מוסיף אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך, ובידוי השלישי שעל השעיר היה מתודה על ישראל והיה אומר אנא השם חטאו עוו פשעו לפניך עמך בית ישראל, אנא השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאו ושעוו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל ככתוב וכו'. ורב האי כתב לא בלשון זה היה אומר כ"ג אנא השם, אלא שם של מ"ב אותיות, ועדיין מצוי הוא בישיבה בקבלה וידוע הוא לחכמים, וכן כשהיה אומר לפני ד' תטהרו היה אומר שם המפורש, וכתב הרא"ש ז"ל שאין דבריו נראים, אלא יש לומר שם של ד' אותיות כמו שהוא כתוב בפסוק, אלא שמזכירו ככתיבתו, והוא שם הנקרא שם מפורש, והוא מקור לכל השמות וכולם נאצלים ממנו, ועליו נאמר ההוגה השם באותיותיו נעקר מן העולם, שאין להזכירו בגבולין.

וכתב רב סעדיה שראוי לומר לפני 'השם' תטהרו, כמו שאומר אנא 'השם', דהכהן גדול היה אומרם בשם המפורש, ואנו אומרים 'השם' ברמז, ולא יזכיר שם של ד' אותיות שהוא שם אדנות, כדי להורות שהכה"ג היה אומרם בשם המפורש. אבל הרי"ץ גיאת כתב שאם אמר לפני אדני אין בכך כלום, אף שהכ"ג היה אומרם בשם המפורש, דאנו לא באים לאומר איך היה אומרם הכה"ג, אלא קרא הוא דקרינן כמו שאנו קורין תמיד. והריב"ש כתב שהמנהג לומר "לפני אדני תטהרו" כמו שקוראים את הפסוק, אבל כשאומרים אנא השם לא אומרים אנא אדני, מפני שאין זה קריאת פסוק אלא ציטוט של דברי הכהן גדול, והכה"ג לא היה אומרם בכינוי.

בכל אזכרה מברכין וכורעין ונופלים על פניהם לכבוד השם יתברך, וזהו שייסד הפייט 'ואף הוא היה מכוין לגמור את השם כנגד המברכין' והיינו שהיה מאריך בשם בנעימות קול עד שהיו כורעים ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ואז מסיים תטהרו.

רב נטרונאי אמר שאין אומרים סדר עבודה לא בשחרית ולא במנחה, אלא רק במוסף, וכן המנהג.

סעיף ה'

סדר הוידי חטאתי עויתי פשעתי, חטא זה שוגג, עון זה מזיד, ופשע זה מרד, וצריך לומר הקל תחילה.

סעיף ו'

נהגו **לידור צדקות** ביוה"כ עבור המתים, ומזכירים נשמותיהם, ועי"ז יש להם כפרה, דאמרינן שאם היו חיים היו נותנים בעצמם, ואפילו אם היה עני היה רוצה לתת, אבל בעד הרשעים אינו מועיל, ואם התודה קודם מותו י"ל שיש לו כפרה והוא נחשב כצדיק, ומסתבר שאם הבן נותן בעד אביו מהני בכל גווני.

סימן תרכ"ב

תפילת מנחה

סעיף א'

לדעת השו"ע אומרים אשרי ובא לציון לפני מנחה כדי להפסיק בין מוסף למנחה, ולדעת הרמ"א אומרים זאת לפני נעילה ולא לפני מנחה, כדי שלא יעבור זמן מנחה, ודי בהפסק קריאת התורה.

אין אומרים ואני תפילתי אפילו אם יוה"כ חל בשבת (דאמירה זו הביא שבח שאף שאכלו ושתו מתפללים, לא כאומות העולם, וביוה"כ זה לא שייך, לאפוקי ממנהג טוליטולא לומר אותו אפילו כשחל בחול).

אין אומרים אין כאלוקינו או פיטום הקטורת ביוה"כ, ויותר טוב לומר פיטום הקטורת ביחידות, וכן כתב המ"א שיש לאומרו.

סעיף ב'

קריאת התורה

איתא בגמרא (מגילה ל"א). **ביום הכפורים במנחה קורין בעריות ומפטירין ביונה.**

פסקי ההלכה

מוציאים ספר תורה, ואין אומרים על הכל ולא שמע ישראל אלא רק גדלו, וקוראים ג' קרואים בפרשת עריות שבאחרי מות עד סוף הפרשה, משום שנפשו של אדם מחמדתן, ואם יש אחד שנטמא יחזור בתשובה. לראשון קוראים מ"כ מעשה ארץ מצרים" עד "וחי בהם", ולשני קוראים עד "אלוקיך אני ד'".

הפטרה- השלישי הוא המפטיר, ומפטירין ביונה (שזה מדבר מענין התשובה, ועוד לומר שלא יכולים לברוח מהשם יתברך אלא האדם יוכרח לתקן כל מה שהקב"ה רוצה שהוא יתקן, ואם יאש את עצמו יצטרך לבוא עוד פעם ופעמים לעוה"ז ובעל כרחו יוכרח לתקן). לדעת השו"ע מברך לפנייה ולאחריה כמו בשחרית ואומר על התורה ועל העבודה, ואם חל בשבת מזכיר בה של שבת וחיותם בשל שבת. והרמ"א כתב שלא אומרים על התורה ועל העבודה במנחה בין בשבת בין בחול, אלא חותמים מגן דוד.

אין אומרים קדיש אחרי קריאת התורה, רק חצי קדיש לפני העמוד קודם התפילה, וקדיש זה הוא גם על קריאת התורה, ולכן אם מתפללים במקום אחר אומרים קדיש אחרי מפטיר.

סעיף ג'

צדקתך- לדעת השו"ע אם חל יוה"כ בשבת אומרים צדקתך, ולדעת הרמ"א אין אומרים מפני שכתוב בו "משפטיך תהום רבה" ואנו מבקשים רחמים.

שאינו חותם בשאר התפלות, וי"א שיש לחתום, וכיון שיש בזה מחלוקת טוב שלא יחתום. אבל הבית יוסף סובר שגם לפי רב עמרם אפשר לחתום.

יזדרז מאד בתפילת נעילה, כי יוה"כ הוא תכלית כל עשרת ימי תשובה, ונעילה היא תכלית יוה"כ, ואם לא עכשיו אימתי, ולכן אף אם הוא חלש יאזור חלציו להתפלל במחשבה זכה וברורה ולקבל על עצמו גדרי התשובה באמת, והבא ליטהר מסייעים אותו ויחתם בספר חיים טובים.

יש לבטל המנהג שנכרי מדליק נרות בתפילת נעילה, אלא הנכרי יפזר את הנרות שכבר דולקים שזה רק שבות דשבות, ונכון להכין נכרי לזה מערב יוה"כ, וגם יהיה הנכרי מוכן לדאוג שלא תהיה שריפה ח"ו מחמת רבוי הנרות.

סעיף ג'

הזכרת שבת

איתא בגמרא (שבת כ"ד:): **אמר רבי יהושע בן לוי, יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת, יום הוא שנתחייב בארבע תפלות.**

פסק ההלכה- אם חל יוה"כ בשבת מזכיר שבת גם בנעילה, ואומר "ותתן לנו ד' אלוקינו את יום המנוח הזה", וחותרם גם בשל שבת, ואפילו אם ממשיכים את התפילה בלילה, אמנם בידוי שאחרי התפילה שנאמר אחרי סיימו ברכת שבת אין היחיד מזכיר שבת, ורק הש"ץ (שזה באמצע תפילתו) מזכיר שבת ב"אתה הבדלת אנוש מראש", ואם לא הזכיר שם שבת ובתוך תפילתו הזכיר שבת אין מחזירים אותו, ואם גם בתוך התפילה לא הזכיר בין יחיד בין ש"ץ צריך לחזור.

סעיף ד'

הש"ץ חוזר התפילה, ואומר וידוי באמצע התפילה כמו בשאר התפילות, ואם יש שהות ביום אומרים סליחות. אומרים כתר או נעריצך כמו במוסף. פותחים הארון לכל תפילת הנעילה.

סעיף ה'

נשיאת כפים

איתא במתני' (תענית כ"ו): **בשלושה פרקים בשנה כהנים נושאים את כפיהן ארבע פעמים ביום: בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים, בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים.**

פסק ההלכה- לדעת השו"ע אם הוא עדיין יום נושאים כפים בנעילה, ולענין בין השמשות צ"ע, ואפשר שבבין השמשות דרבי יהודה (שהוא לפני בין השמשות דרבי יוסי) אף שאנו מחמירים בו לענין שבת וכמה דברים, אפשר דהכא כיון שלדעת ר"ת חצי שעה לפני צה"כ הוא עדיין יום, א"כ בזמן זה אפשר לישא כפים, וצ"ע. ואם הזמן קצר יאמרו את הפיוטים אחרי התפילה כדי לישא כפים ביום, דאם כבר חשכה אין נושאים כפים, דאיתקש נשיאות כפים לעבודה. ולדעת הרמ"א אין נושאים כפים אפילו אם עדיין ודאי יום. וכתבו האחרונים דמ"מ יאמרו אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו' וכן שים שלום אפילו בלילה, כיון שהתחלת התפילה היתה ביום.

אבינו מלכנו- לדעת השו"ע אומרים אבינו מלכנו אף אם חל יוה"כ בשבת, ואף שזה שאלת צרכים הרי עכשיו זו שעת גמר דין ואם לא עכשיו אימתי, ולדעת הרמ"א אין אומרים אותו בשבת, ובחול אומרים אא"כ הזמן קצר וצריך למהר כדי להתפלל נעילה ביום. וטוב לומר מעט סליחות בנחת מהרבה במרוצה. ובנוסח אבינו מלכנו צריך לומר רוע גזר בנשימה אחת, כיון שהכונה שיקרע הרע שבגזירה ומה שנשאר יהיה לרחמים, והמפסיקים בניגון בין תיבות אלו יש למחות, ובפרט החזנים שלא יעשו כך.

סעיף ד'

נשיאת כפים- אין נושאים כפים במנחה של יוה"כ (דלא כדעת בה"ג שנושאים כפים במנחה), וכהן שעבר ועלה לדוכן הרי זה נושא את כפיו ואין מורידים אותו, ומטעם זה יש נוהגים לומר אלוקינו ואלוקי אבותינו ושים שלום אפילו הוא לילה. ואם כהן אחד עלה לדוכן ושאר הכהנים עקרו רגליהם בעבודה ועדיין לא עלו, טוב שיצאו מבית הכנסת ולא יעלו עימו.

סימן תרכ"ג

תפילת נעילה

חכמים הוסיפו ביוה"כ תפילת נעילה, לפי שכל המרבה בתפילה נענה (יומא פ"ז:). ובסימן זה יבוארו הדינים המיוחדים שיש בתפילת נעילה.

סעיף א'

אומרים אשרי וקדיש לפני נעילה, ולדעת הרמ"א אומרים גם ובא לציון.

סעיף ב'

זמן תפילת נעילה הוא כשהחמה בראשי האילנות, שזה מעט זמן לפני שקיעת החמה, כדי שיסיים מעט זמן לפני צאת הכוכבים, (ובירושלמי נחלקו בזה רב ורבי יוחנן, שלרב אומרים נעילה אפילו בלילה, ולרבי יוחנן ביום, וגם רב היה מתפלל ביום אלא שתפילתו היתה נמשכת גם בלילה, ונחלקו הפוסקים כמו מי ההלכה), והש"ץ יקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפילה ולא ימשוך את התיבות כמו בשאר התפילות. וי"א שאפשר להמשיך נעילה אחרי צה"כ, ואף שהעיקר כסברא ראשונה מ"מ עכשיו שנוהגים כסברא אחרונה אין למחות בידם, ומ"מ צריכים להזהר להתחיל בעוד היום גדול (אך לא לפני פלג המנחה), וגם יזהרו לומר החרוז היום יפנה השמש יבוא ויפנה קודם הערב שמש, ואם כבר שקעה החמה יאמרו היום פנה השמש בא ופנה.

איתא בגמרא (יומא פ"ז:): **תפלת נעילה מאי היא, רב אמר צלותא יתירתא** (שבע ברכות כשאמר התפילות, ומוסיף בה מה אנו מה חיינו ולכן היא נקראת יתירתא), **ושמואל אמר מה אנו מה חיינו** (ואינו מתפלל). והלכה כרב.

הזכרת חתימת הדין- אומר במקום כתבנו חתמנו, ובמקום וכתוב יאמר וחתום, ובבספר חיים יאמר ניזכר וניחתם, דבשעת נעילה הוא זמן חתימת הדין שנגזר על האדם בר"ה, לטוב או לרע. ואין לומר במי כמוך חותם יצוריו במקום זוכר.

אומר וידוי, וכשיגיע לאתה יודע אומר "אתה נותן יד לפושעים וכו' " עד כי אתה סולחן. וכתב הטור בשם סדר רב עמרם שאינו חותם, כמו

אומרים **אבינו מלכנו** אפילו אם יוה"כ חל בשבת והוא עדיין יום, מפני שהוא גמור דין.

סעיף ו'

בסוף הסליחות אומרים ז' פעמים ד' הוא האלוקים, כדי ללוות את השכינה שעולה למעלה מז' רקיעים, ואומרים פעם אחת שמע ישראל, וג' פעמים ברוך שם.

תקיעה - אחרי הקדיש שבסוף נעילה (ויש נוהגים לפני הקדיש) תוקעים תשר"ת (ולרמ"א תוקעים רק תקיעה אחת והוסיף שכן נוהגים במדינות אלו) אפילו אם יוה"כ חל בשבת ועדיין בין השמשות, דכיון שתקיעה חכמה היא ואינה מלאכה לא אחמירו בה רבנן כולי האי אבל אם הוא ודאי יום לא יתקעו, (והטור כתב שיותר טוב לתקוע אחרי מעריב, אפילו לפני הבדלה), ואח"כ אומרים לשנה הבאה בירושלים. והתקיעה היא סימן לסילוק שכינה למעלה, (והמרדכי כתב שזה זכר לתקיעת היוכל, וכ"כ הטור. וההגהות מיימוני כתב הטעם משום שבמוצאי יוה"כ בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך. והרוקח כתב שתוקעים כדי לומר ניצחנו את השטן. והכלבו כתב הטעם כדי לערבב השטן שחוזר לשלוט במוצאי יוה"כ. בית יוסף). והתוס' כתבו שזה כדי להראות שהוא יו"ט להרבות בסעודה, ולכן יפקדו איש את אחיו בצאתם מבית הכנסת כדרך שאומרים ביו"ט.

סימן תרכ"ד

סדר מוצאי יום הכיפורים

סעיף א'

איתא בגמרא (יומא פ"ז): **אמר רב תפלת נעילה פומרת של ערבית. רב לשעמיה דאמר צלותא יתירתא היא, וכיון דצלי תו לא צריך.** וכתב הרי"ף שהאידנא נהגו להתפלל מעריב אחרי נעילה, וכתב הרא"ש שאין הלכה כרב.

פסק ההלכה - מתפללים מעריב, ואומרים הבדלה בחונן הדעת.

סעיף ב'

תוספת יוה"כ - צריך להוסיף מחול על הקודש מעט לאחר צאת הכוכבים (כמבואר ביומא פ"א. ותוספת זו היא מלבד בין השמשות, ולא נתברר שיעורה, אך אין מספיק להוסיף כל שהוא, אלא צריך להוסיף מעט), ותוך הזמן הזה אסורים באכילה וברחיצה ובסיכה וכו', וכיון שאין שיעור לתוספת ומתפללים אחרי צה"כ, מותרים בכולם אחרי התפילה אפילו לפני הבדלה על הכוס, ורק באכילה ושתיה אסורים עד אחרי הבדלה, בין בחול בין בשבת. ועיין בסימן רצ"ג מתי יתפללו ערבית ובדין התוספת.

אם יוה"כ חל בשבת אומרים ויתן לך, ואין אומרים "ויהי נועם" ו"ואתה קדוש" מפני שיו"ט של סוכות חל באמצע השבוע.

סעיף ג'

מבדילים על הכוס, ובמקומות שמבדילים בבית הכנסת בכל מוצאי שבת ויו"ט גם עכשיו יבדילו, ויתנו לקטן לטעום מהכוס, או לגדול וכן לעצמו אם כיוון לצאת בהבדלה זו.

ברכת הבשמים - דעת השו"ע שאין מברכים על הבשמים אפילו אם יוה"כ חל בשבת, מפני שטעם הברכה הוא כדי להשיב את הנפש מפני הנשמה היתירה שהיתה והלכה, וביוה"כ לא היתה נשמה יתירה מפני התענית. אבל דעת רבים מהאחרונים לברך על הבשמים כשיוה"כ חל בשבת, (וכתב הכלבו שלפי הטעם שברכת הבשמים היא מפני שבמוצאי שבת חוזר אור של גהינום לשלוט וחוזר ושוורף ומסריח, א"כ יש לברך גם במוצאי יוה"כ שחל בשבת, והמרדכי שמברכים על הבשמים במוצאי יוה"כ, ומשמע אפילו כשחל בחול), ומ"מ אין להורות כך לציבור ולמחות בידם במקום שנהגו שלא לברך, ורק לעצמו בביתו יכול לברך.

ברכת בורא מאורי האש

בכל מוצאי שבת מברכים ברכת בורא מאורי האש בהבדלה, לזכר מה שהאש נבראה במוצאי שבת, ולכן במוצאי יו"ט אין מברכים, ובמוצאי יוה"כ מברכים מטעם אחר, והיינו כדי להורות שביוה"כ קדוש יותר משאר יו"ט שהיה אסור להבעיר אש ועכשיו הותר, ולכן במוצאי שבת מברכים על נר שהדליקו במוצאי שבת, אבל במוצאי יוה"כ צריך לברך על אש שדלקה ביוה"כ, וכדלהלן.

סעיפים ד' ה'

איתא בגמרא (פסחים נ"ד). **תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים (שנברא עכשיו) מברכין עליו, ותני חדא אין מברכין עליו. לא קשיא, כאן במוצאי שבת (שמוצאי שבת הוא זמן תחילת בריאת האור, ולכן מברכים גם על אש שנבראה עכשיו), כאן במוצאי יום הכפורים (שמברכים מפני שביוה"כ פסקה הנאתו מאותה אש ועכשיו הותר לו). וכתב רש"י דבמוצאי יוה"כ בעינן שדלק ביוה"כ ולא נעשה בו איסור, כגון של יולדת וחולה, או שהודלק מערב יוה"כ.**

פסקי ההלכה

מברכים ברכת בורא מאורי האש, ואין מברכים על אש שהדליקו עכשיו, אלא דווקא על אש שדלקה ביוה"כ, או על אש שהדליקו ממנה, להורות שלא היה יכול להנות ממנה ביוה"כ ועכשיו הותר לו, (משא"כ במוצאי שבת שמברכים מפני שהאש הראשונה נבראה במוצאי שבת בראשית לאדם הראשון). וי"א שאם הדליקו נר מהשלהבת שהדליקו עכשיו מברכים עליו, אך אין לסמוך על דעה זו למעשה. ואם יוה"כ חל בשבת מותר מדינא לברך גם על אש חדשה, ומנהג העולם להחמיר, ועכ"פ בנר שהדליקו מן האש ההיא בודאי יש להקל.

ישראל שהדליק מאש של נכרי אין מברכים עליה, כיון שאש זו לא שבתה ביוה"כ, (ורק במוצאי שבת אפשר לברך על השלהבת החדשה שנתווספה). וע"י מ"א שדין זה חולק על הי"א הנ"ל שהתירו לברך על נר שהדליקו מנר שהדליקו עכשיו.

אש שהודלקה בהתר ביוה"כ כגון לחולה מברכים עליה.

נר של בית הכנסת - כתב השו"ע שנהגו להדליק מעשיות של בית הכנסת. והרמ"א כתב שנר של בית הכנסת שהודלק מבעוד יום, י"א שאפשר להבדיל עליו שזה נחשב נר שנעשה להאיר, וזה עדיף מלהדליק ממנו נר אחר כיון שהנר השני לא דלק ביוה"כ, וי"א שאין להבדיל עליו משום שלא נעשה להאיר אלא לכבוד, אלא ידליקו ממנו נר אחר. ונכון להבדיל על שניהם יחד שבזה בודאי יוצא ידי חובה, (ושאר דיני הנר נתבארו בסימן רח"צ), ואם א"א להבדיל על שניהם עדיף לברך על הנר שהדליקו ממנו, מאשר לברך על נר של בית הכנסת, ומ"מ אם בירך על נר של בית הכנסת א"צ לחזור ולברך,

כיון שהנרות שלנו עשויים גם להאיר, ובמטה אפרים כתב שנרות של בתי מדרשות שעשויים כדי ללמוד אצלם, והקבועים שם משתמשים בהם, יש לברך עליהם.

נר שדלק בביתו מבעוד יום ידליק ממנו נר אחר ויברך על שניהם יחד, דאינו כדאי לברך על אותו נר שדלק לחד דאפשר דג"כ נעשה רק לכבוד היום. (חיי אדם). ומהדרך החיים משמע שיותר טוב להדליק נר בביתו מערב יוה"כ כדי לברך עליו במוצאי יוה"כ, שבזה הוא יוצא ידי כל השיטות כיון שהוא מניחו מתחילה בשביל זה. וגחלים ששבתו, מותר להדליק מהם נר ולברך עליו.

אם עושים ב' ימים יוה"כ

איתא בגמרא (ראש השנה כ"א.) **רבא היה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומא, וימנא חדא אשתכח כוותיה** (שעיברו ב"ד את החודש וי"א תשרי היה יום הכיפורים). ומטעם זה נהגו ר"י הלוי ותלמידיו ושאר גדולים לעשות שני ימים יום הכפורים, ומה שלא נהגו כך כל ישראל, כתב ההגהות מיימוני דאיתא בירושלמי הטעם מפני הסכנה. וכתב הבית יוסף שאין ראיה מדברי רבא, דאז בארץ ישראל היו מקדשים החודש על פי הראיה, ובבל היו מסופקים מתי קידשו את החודש, אבל אנן דבקיאי בקביעא דירחא למה נעשה ב' ימים, (דבשאר ימים טובים עושים משום מנהג אבותינו בידינו, וביוה"כ לא נהגו אבותינו), ואולי הטעם משום דסברי שיום שני של ר"ה הוא העיקר. והסמ"ק כתב שיש מתענים שני ימים, אבל חומרא יתירא היא, כיון שאין מקדשים בשום מקום על פי הראיה. והרא"ש היה מוחה ביד המתענים ב' ימים, משום לא תתגודדו (ואף שמבואר (בבמות י"ד). שהכונה רק שבבית דין אחד לא יורו חצי כבית שמאי וחצי כבית הלל, אבל בשני בתי דינים בעיר אחת מותר, הכא הוי כבית דין אחד), אי נמי היה מוחה בידם משום דמיחזי כיוהרא ואתו לידי מחלוקת. ובאגודה כתב שהעושים שני ימים יום הכפורים לא יתפללו יום שני כי אם עם שאר הקהל, ואפילו הם עשרה. והמהרי"ל כתב שהעושים שני ימים יום הכפורים אין משנין כלל התפלות, ואפילו היו עשרה, אך פיוטים וסליחות יאמרו כרצונם.

והורה הר"מ שאם חל יום הכפורים ביום חמישי אסור למי שמתענה ב' ימים להכין צרכי שבת ביום שישי, וכן אסור להקנות קמחם לאלו שמתענים יום אחד כדי שיכינו בשבילם לשבת, אך יאכלו בשבת עם אלו שהתענו יום אחד, ואם הרבו בשבילם אסור, ובמכירו צ"ע אם חוששים שמא יעשה בשבילו בשנה אחרת שי"א יחול בערב שבת, ונראה להתיר בזה בישראל, דכיון דקפיד אלפני עוור לא יבוא להרבות בשבילו ולהאכילו דבר האסור לו, אבל בנכרי אסור.

פסק ההלכה - יש נוהגים לעשות ב' ימים יוה"כ משום ספיקא דיומא, (ויתפללו תפילה של חול ויניחו תפילין, אך יכולים לומר פיוטים וסליחות אחרי שמונה עשרה, אך לא בתוך התפילה, ולא יקראו אפילו ויחל, ואם חל יוה"כ ביום חמישי, אסור לאחרים להכין צרכי שבת בשבילם בערב שבת, ויאכלו עם אחרים שלא הרבו בשבילם). וי"א שמי שעשה כך פעם אחת צריך לעשות כך כל ימיו, דהוי כמו נדר, אמנם יש לנדר זה התרה ע"י שלשה עם פתח וחרטה (כיון שמדינא מתענים יום אחד), ואם התנה בפירוש שאינו עושה כן רק שנה זו ואינו מקבל על עצמו לעשות כך בכל שנה א"צ התרה. אמנם באמת אין לנהוג תענית זו, דיש לחוש שיבוא לידי סכנה, ומדינא אין לחוש שהרי אנו בקיאים בקביעא דירחא. ומי שהתענה תענית חלום למחרת יוה"כ, א"צ להתענות כל ימיו.

המשך דיני מוצאי יוה"כ והימים שאח"כ

אוכלים ושומחים במוצאי יוה"כ, דהוי קצת יו"ט, דבת קול יוצאה במוצאי יוה"כ ואומרת לך אכול בשמחה וכו'.

ביום שאחרי יוה"כ משכימים קצת לבית הכנסת, כדי שלא יהיה נראה שאנו נכנעים לקב"ה רק בעת שאנו צריכים לבקש על דיננו.

בימים שבין יוה"כ לסוכות אין להתענות ביום שמת בו אביו ואמו, כיון שהם ימי שמחה, שהיו מחנכים בהם את המזבח בימי שלמה, ואין אומרים תחינות ולא צדקתך ולא פרקי אבות ולא שיר המעלות, אבל אומרים למנצח וקל ארך אפים, ויש מקומות שבערב סוכות אין אומרים למנצח אבל אומרים קל ארך אפים.

מצוה להכין את הסוכה מיד אחרי יוה"כ כדי לצאת ממצוה אל מצוה, וביום המחרת יעשה כולה.